

LIMBURGSE

VOGELS

1

JAARGANG 5 / 1994

VOORJAARSNUMMER

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep van
het Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt twee maal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie

De redactie van 'Limburgse Vogels' bestaat uit:

Max Berlijn
Jan Boeren
Gijs Kurstjens
Rob van der Laak
Boena van Noorden
Raymond Pahlplatz
Frans Schepers
Henk Swinkels

Fotoredactie

Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen (04455-2511)

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen (045-423454)

Layout & zetwerk

bvdm, Bureau van de Manakker, Grafische producties bv, Maastricht

Drukwerk

Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

Contactadres & abonnementen

Henk Swinkels, Diergaarderstraat-Zuid 39,
6105 CA Maria Hoop (04743-2426)

Abonnementen

f 22,50 per jaar, overmaken op postgiro 1036366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg betalen f 17,50 per jaar. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal f 35,- per jaar. Voor België is de prijs BFR 450,- (bedrijven, instellingen e.d. BFR 650,-), over te maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adressen

Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan het contactadres. Opzeggingen dienen vóór 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

De uitgave van Limburgse Vogels wordt mede mogelijk gemaakt door een sponsorbijdrage van het Natuurhistorisch Museum de Peel (Asten)

Foto omslag

Blauwborst (foto: A. Zwaga)

Foeragegedrag en broedsucces van de Blauwe Reiger in het Middenlimburgse Maasplassengebied

Pien Eekhout, Frédérique Kievits, Sjoerd Dirksen en Ruurd Noordhuis

De Provincie Limburg heeft in samenwerking met Rijkswaterstaat een landschapsecologische visie ontwikkeld voor de Maas- en het Maasplassengebied (Helmer, 1989). Hieruit volgt de vraag of de Maas door middel van natuurontwikkeling weer een deel van haar oude glorie kan terugkrijgen. Een belangrijk aspect van dergelijke plannen is het mogelijke effect van chemische verontreinigingen die via het slib van de Maas zijn afgezet in het ecosysteem. Wat gebeurt er met deze stoffen wanneer er gegraven gaat worden, hoe werken eventueel vrijgekomen stoffen op reeds aanwezige of nieuw te verwachten organismen? Het is daarbij van belang ook al in de huidige situatie te weten of de verontreinigingen effecten hebben op organismen, bijvoorbeeld vogels, in het ecosysteem.

Ecotoxicologisch effectenonderzoek aan vogels kan het best aan broedende vogels gedaan worden. Aan Aalscholvers is veel onderzoek gedaan, maar die broeden (nog) niet langs de Maas. De Blauwe Reiger heeft zich in de jaren zeventig gevestigd als broedvogel in Midden-Limburg (Ganzevles *et al.*, 1985). Om in aanmerking te komen voor ecotoxicologisch onderzoek zouden deze reigers voor hun voedsel gebonden moeten zijn aan het Maas(plassen)gebied. Kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar de samenstelling en herkomst van het voedsel was daarom op zijn plaats. Dit artikel geeft de resultaten van het onderzoek weer, verricht tijdens het broedseizoen 1992.

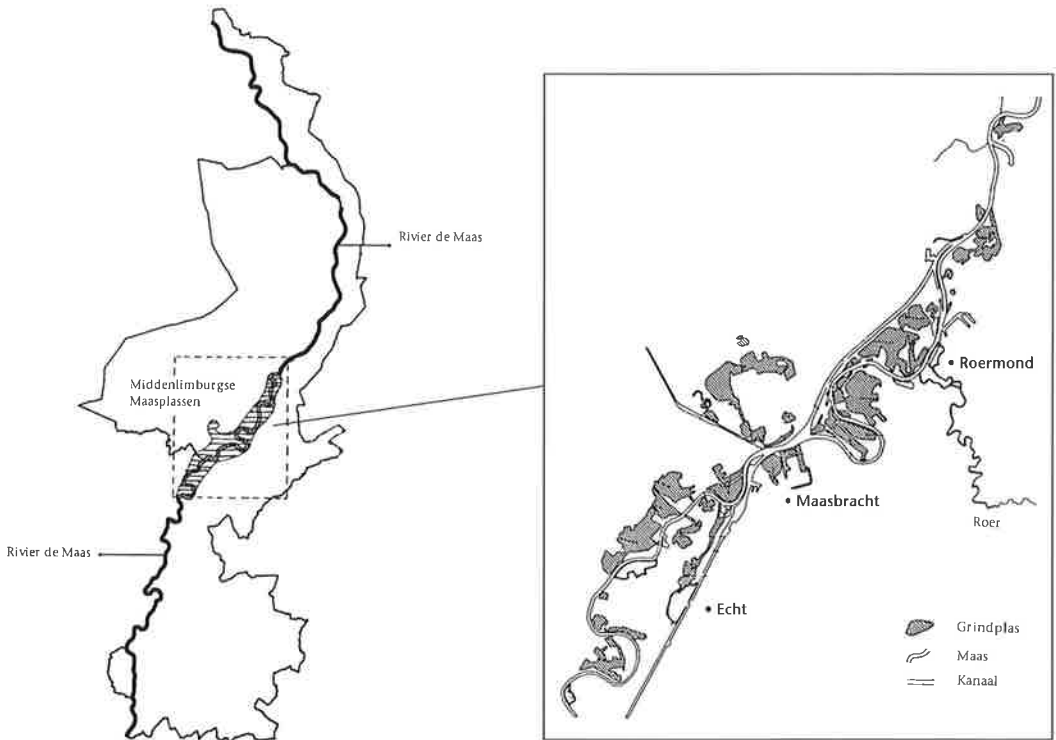
Verspreiding Blauwe Reiger

De Blauwe Reiger komt in West-Europa voor van Zuid-Scandinavië tot Midden-Frankrijk. De totale populatie in West-Europa omvat ongeveer 30.000 paar (SOVON, 1987). Nederland neemt hiervan een belangrijk deel voor haar rekening. Na de oorlog was het aantal Blauwe Reigers door de jacht aanzienlijk teruggelopen. Echter sinds de jacht op

deze vogel in 1963 verboden werd, is het aantal gestaag toegenomen (Blok & Dybbro, 1980). De meest recente, complete schatting van het aantal broedparen in ons land dateert van vóór 1986 en ligt tussen de 8.000 en 9.000 paar. Hiervan broedde 60-70% in Holland en Friesland (SOVON, 1987). Sinds 1968 broedt de Blauwe Reiger ook in Limburg (SOVON, 1979). In 1989 werden zeven kolonies vastgesteld, waarvan de drie kolonies in Midden-Limburg de hoogste aantallen broedparen telde. De grootste kolonie, het Meggelveld bij Thorn, telde in 1991 meer dan 300 broedparen, in 1992 ca. 280. De andere twee kolonies in Midden-Limburg

De Blauwe Reiger is in Midden-Limburg sterk als broedvogel toegenomen (foto: R. Schols)

Figuur 1: Ligging van het onderzoeksgebied in Midden-Limburg, met uitsnede van het Maasplassengebied.

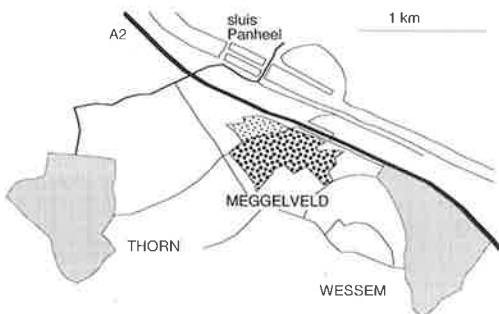
liggen nabij Linne en Buggenum. In 1992 broedden hier resp. 48 en 30 paren.

Gebiedsbeschrijving

Het onderzoeksgebied beslaat het Maas- en Maasplassengebied tussen Swalmen en Maaseik (figuur 1). Er is uitgegaan van een gebied met een straal van

10 km rond de kolonie bij Thorn, met uitbreiding langs de Maas(plassen) zowel in het zuiden als het noorden. De ruim 45 plassen zijn na de jaren zestig ontstaan als gevolg van de intensieve grind- en zandwinning in Midden-Limburg.

Een deel van het agrarisch gebied rond de Maasplassen is ook bij het onderzoek betrokken. Hiervan geven de plaatsen Montfort en Echt in het oosten en Ittervoort en Baexem in het westen de uiterste grenzen weer. De kolonie bij Thorn ligt in "Het Meggelveld", een oude kleiontginning (figuur 2). Het Meggelveld, een terrein van ongeveer 24 ha, kenmerkt zich door kleine waterplassen en geulen, gescheiden door leemrichels, waarop zich in de loop der tijd een elzenbroekbos heeft ontwikkeld. In dit ca. 30 jaar oude elzenbroekbos hebben de reigers een ideale verblijfplaats gevonden om hun jongen groot te brengen.

Figuur 2: Ligging van de kolonie (donker gestippeld) van de Blauwe reiger in het Meggelveld nabij Thorn.

Werkwijze

Om de ligging van de foerageergebieden van de Blauwe Reigers te achterhalen, zijn gedurende het

broedseizoen, met een interval van drie weken, vijf maal zogenaamde "dagtellingen" gehouden. Van zonsopgang tot zonsondergang zijn vanaf drie punten rond de kolonie de af- en aanvliegende reigers en hun vliegrichting genoteerd.

In het onderzoeksgebied zijn 11 routes uitgezet met een lengte van 15-20 km. Deze routes leidden voornamelijk langs Maas en Maasplassen, maar ook door gebieden die niet aan de grotere wateren grenzen. Dit maakt de routes representatief voor het gehele onderzoeksgebied. Minimaal één keer in de twee weken zijn deze routes geteld. Tijdens deze routetellingen zijn alle waargenomen reigers op een kaart ingetekend, terwijl ook genoteerd werd of betreffende reiger vloog (waarbij de vliegrichting in kaart werd gebracht), foerageerde of rustte. Van de foeragerende en rustende reigers werd tevens het biotoop van de plek beschreven (rivier, plas, akker etc. en water, oever of land).

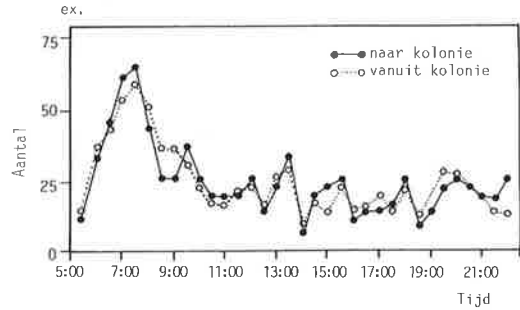
De voedselkeus van de Blauwe Reiger is onderzocht door middel van het analyseren van in en rond de kolonie verzamelde voedselresten, bestaande uit braakballen en prooiresten.

Een andere gebruikte methodiek voor het verkrijgen van een beter inzicht in de voedselkeus is het maken van protocollen. Hierbij wordt per protocol één reiger standaard een half uur lang met de telescoop geobserveerd. Genoteerd werden biotoop, de activiteiten van de reiger en de gevangen prooi-soorten met hun geschatte afmeting. Voor een gedetailleerde beschrijving van de methodiek wordt verwezen naar Eekhout & Kievits (1993).

Resultaten

Foerageergebied en dagritmiek

Uitgangspunt voor het bepalen van de ligging van de foerageergebieden waren waarnemingen van af- en aanvliegende vogels van en naar de kolonie. Figuur 3 en 4 geven de resultaten weer van 6 juni. Het aan- en afvliegpatroon van deze dag was min of meer representatief voor de hele onderzoeksperiode, alleen het aantal vluchten nam in de loop van het seizoen toe. Het aantal foerageervluchten (figuur 3) bereikte zijn hoogtepunt één à twee uur na zonsopgang. Opvallend hierbij was dat het aantal vluchten naar de kolonie hoger was dan het aantal vluchten vanuit de kolonie. Dit duidt erop dat veel reigers al voor zonsopgang naar de foerageergebieden vertrokken, of dat 's nachts gefoerageerd

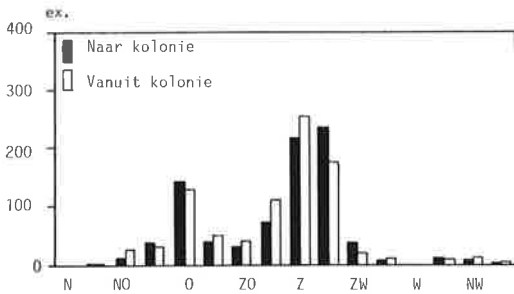
Figuur 3: Aantal af- en aanvliegende reigers gedurende de dag vanuit en naar de kolonie op 6 juni 1992.

wordt. Overdag was de activiteit rond de kolonie vrij regelmatig, waarna in de avond weer een kleine piek ontstond.

De foerageervluchten concentreerden zich in de richting van de zuidelijke Maasplassen (figuur 4). Bij de routetellingen zijn zowel bij de twee zuidelijkste als noordelijkste routes veel reigers waargenomen. Reigers die bij de noordelijke Maasplassen

Omdat de Blauwe Reiger ook veel zoogdieren op zijn menu blijkt te hebben, is deze soort niet goed bruikbaar als indicator voor de kwaliteit van het Maaswater (foto: R. Schols)

Figuur 4: Aantal af- en aanvliegende reigers vanuit en naar de kolonie op 6 juni 1992, uitgesplitst per vliegbaan.

foerageerden, waren vermoedelijk afkomstig uit de kolonie nabij Buggenum.

De reigers die in oostelijke richting vlogen, gingen vermoedelijk naar de stuw bij Linne, die een favoriete visplek van een aantal reigers bleek te zijn. Terwijl bij deze vistrap een dichte concentratie van voedselzoekende reigers werd waargenomen, werden de overige reigers grotendeels, zij het op grotere afstand van elkaar, langs de Maas en Maasplassen waargenomen; landinwaarts was nauwelijks een reiger te vinden. In tabel 1 wordt de verdeling van het verblijf over verschillende landschappen weergegeven. Hieruit blijkt eveneens de voorkeur voor de Maasplassen.

De reigers zochten hun voedsel voornamelijk aan de oever en soms meer in het water, terwijl ook regelmatig foeragerende reigers in aan plassen grenzende weilanden te vinden waren. Na het foerageren bleven de reigers vaak rusten aan de oevers en op het land.

Een ontwikkeling die zowel bij de dagtellingen als de routetellingen is terug te vinden, is de toename van het aantal waargenomen reigers in de loop van het broedseizoen. In figuur 5 is het verloop van het aantal tijdens routetellingen waargenomen reigers

Landschapstype	Percentage
Maasplassen	52 %
Maas	21 %
Akker en weiland	13 %
Beken en sloten	6 %
Kanalen	3 %
Vistrap Linne	3 %
Roer	1 %

Tabel 1: Verdeling van waarnemingen van de Blauwe Reiger over het landschap in Midden-Limburg in de periode februari-juni 1992.

uitgezet (onderverdeeld in periodes rond de dagtellingen). Tot halverwege de onderzoeksperiode nam het aantal foeragerende en rustende reigers gelijkmatig toe, daarna bleef het aantal rustende reigers redelijk stabiel, terwijl het aantal foeragerende reigers bleef toenemen. Dit hangt waarschijnlijk samen met de opgroeiende jongen die steeds meer voedsel nodig hebben.

Voedselkeuze

De meeste braakballen bevatten voornamelijk haren van zoogdieren. Verder werden in de braakballen tanden, kaken en nagels van zoogdieren, vleugels van insecten en poten van kreeftachtigen gevonden. In tegenstelling tot de braakballen van Aalscholvers, waarin onder andere gehoorbeentjes, graten en schubben van vis terug te vinden zijn (Boudewijn *et al.*, 1988), bevatten de reigerbraakballen slechts sporadisch dergelijke resten. De sterke slijtage die deze resten vertoonden en de gegevens uit de protocollen deden vermoeden dat dit prooi-type in de braakballen sterk ondervertegenwoordigd was. Helaas werden er geen gehoorbeentjes van vissen teruggevonden, aan de hand waarvan specifieke uitspraken over vissoort en visgrootte gedaan hadden kunnen worden.

In totaal zijn er 152 braakballen onderzocht. In 84 braakballen werd afgezien van haren niets teruggevonden. In tabel 2 staan de aantallen en soorten waarvan resten konden worden gedetermineerd. Van 22 haarballen zijn ook haaranalyses gemaakt. Dit is gebeurd aan de hand van de Haaratlas (Terink, 1991). Per haarbal kon een onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende soorten, maar om hoeveel individuen het precies ging, kon niet bepaald worden (tabel 3).

Gezien de onduidelijkheden over de kwantiteit zijn uitspraken over hoe de verschillende zoogdiersoorten zich tot elkaar verhouden in het voedsel van de Blauwe Reiger moeilijk te doen. Het feit dat van de op haar geanalyseerde braakballen in 42.3% de Woelrat werd aangetroffen is in overeenstemming met het belang van oevers als foeragerbiotoop, wat een belangrijke verblijfplaats is van de Woelrat. Dat de Woelrat wat de zoogdieren betreft in Midden-Limburg boven aan het menu staat kan nu wel gesteld worden.

Prooi-resten werden, in de vorm van braaksels of gemorste voedselresten, gevonden in de kolonie

Door middel van route-tellingen werd het foerageergedrag van de Blauwe Reiger in het Maasplassengebied onderzocht (foto: R. Cuypers)

onder de nesten en waren voornamelijk afkomstig van vissen. Eén keer is een braaksel gevonden waarin duidelijk de resten van vier Groene Kikkers terug te vinden waren.

De gevonden visresten waren zeer divers van aard, van schubben, keeltanden en kieuwdeksels tot hele stukken vis.

Op basis van deze vondsten ($N = 28$) is het alleen mogelijk een kwalitatief overzicht te geven van de vissoorten, dit zijn: enkele ongedetermineerde karperachtigen (15), Voorn spec. (7), Kolblei (1), Brasem (1), Snoek (1) en Baars (2).

Vislengte

Van 7 visresten, gevonden onder het nest, kon de vislengte afgeleid worden (tabel 4). De lengtes van deze vissen varieerde van 13 tot 30 cm, de gemiddelde lengte was 15 ± 6.8 cm.

Tijdens het maken van de protocollen ($N = 13$) is 8 maal waargenomen dat een reiger een vis ving. De geschatte lengte (afgemeten aan de snavel van reiger) van deze vissen ($N = 8$) varieerde van 5 tot 15 cm en bedroeg gemiddeld 9.4 ± 4.6 cm. Het verschil in lengte met de onder de nesten gevonden vissen kan veroorzaakt zijn doordat de grotere vissen eerder uitgebraakt of gemorst worden, zodat juist deze onder de nesten gevonden worden. Als alle vislengtes bij elkaar worden gevoegd, is het gemiddelde 13.5 ± 6.7 cm ($N = 15$).

Uit gegevens van Owen (1954) blijkt dat de Blauwe

Reiger een voorkeur heeft voor vis met een lengte van 10-20 cm. Het optimum werd gevonden bij een vislengte van 12 cm. Ook Creutz (1983) vindt bij de gevonden visprooien een optimum bij 10-12 cm en dan een geleidelijke daling tot 24 cm. De maximale vislengte verschilt echter per soort vis. De keelopening van de reiger is hierbij de beperkende factor. Van een slanke soort zoals de Aal is de maximale lengte veel groter dan van een hoge vis zoals de Brasem. Een vis van te grote omvang brengt het risico van verstikkingsdood met zich mee.

Conclusie

Uit het onderzoek is gebleken dat de Blauwe Reiger in de broedtijd vooral in en langs het water van het

Soort	Aandeel (%)
Amerikaanse rivierkreeft	3.9
Geelgerande waterkever	11.8
Overige insecten	19.7
Vis	17.1
Mol	10.5
Woelmuis spec.	5.3
Woelrat	30.3
Konijn	1.3
Totaal aandeel zoogdieren	47.4
Totaal	100.0

Tabel 2: Aandeel van op basis van skeletdelen gedetermineerde soorten gevonden in 68 braakballen ($N = 76$).

Soort	Presentie (%)
Woelrat	50.0
Woelmuis spec.	40.9
Mol	9.1
Spitsmuis spec.	9.1
Muskusrat	4.5
Konijn	4.5

Tabel 3: Presentie van op haar gedetermineerde zoogdier-soorten in 22 braakballen van de Blauwe Reiger.

Soort	Gemiddelde lengte
Voorn spec.	20
Brasem	13
Kolblei	20
Baars	17
Onbekend	18

Tabel 4: Gemiddelde lengte (cm) per soort van onder nes-ten gevonden visresten.

Maasdal zijn voedsel zoekt. Het merendeel van het voedsel komt uit de Maasplassen, een kleiner deel komt uit de Maas. Het precieze aandeel van waterdieren is aan de hand van braakballen en protocollen niet te kwantificeren.

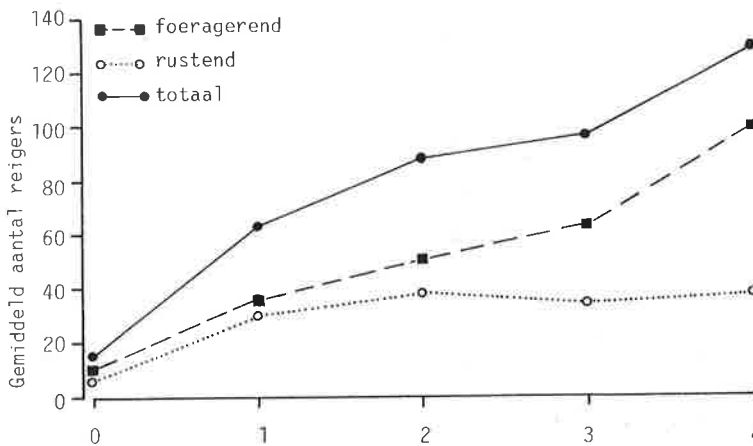
Doordat de reiger de gegeten vis voor het grootste gedeelte verteert en er van de zoogdieren niet altijd determineerbare resten in de braakballen achterblijven, kunnen over de gegeten aantallen per soort per dag geen getallen gegeven worden.

Het is dus helaas niet mogelijk de voedselsamenstelling nauwkeurig te beschrijven, omdat de verhouding tussen zoogdieren en vissen door de verschillen in vertering niet bepaald kan worden. Dit betekent dat de resultaten van dit onderzoek aanleiding geven af te zien van verder onderzoek aan de Blauwe Reiger als indicatorsoort voor de mogelijke effecten van verontreiniging in het stroombed van de Maas. Enerzijds maakt de ver- gaande ondervertegenwoordiging van met name vis het kwantificeren van effecten moeilijk, anderzijds is de blootstelling aan toxische stoffen be-

perkt door de voorname rol van de schonere plassen en de oeverzones (met zoogdieren) als foerageer- biotopen. Dit laatste blijkt ook uit het feit dat het broedsucces en de eischaaldikte in de kolonie geen verlaging ten opzichte van andere kolonies te zien gaven (Eekhout & Kievits, 1993). Dit in tegenstel- ling tot gegevens die voortkomen uit onderzoek naar Aalscholvers in de Dordtse Biesbosch (Boude- wijn *et al.*, 1988) en in het Middenlimburgse Maas- plassengebied (Marteijn & Noordhuis, 1991), waar- bij uit braakbalonderzoek aan de hand van lengte- metingen van gehoorbeentjes en keeltanden duidel- ijke uitspraken over vislengte en visgewicht ge- daan kunnen worden. Indien de Aalscholver zich nog mocht vestigen als broedvogel in het Limburgse Maasdal, is deze soort wellicht veel beter geschikt om effecten van verontreinigingen in het Maas- water op organismen te meten.

Dankwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van stages

Figuur 5: De bij de route- tellingen waargenomen aantallen reigers (gemid- deld aantal per telling) in de loop van de onderzoeks- periode (0-4), uitgesplitst naar gedrag.

vanuit het Van Hall Instituut en de Hogeschool Holland, en werd begeleid vanuit Bureau Waardenburg en Rijkswaterstaat/RIZA.

Onze dank gaat vooral uit naar de vrijwilligers, zonder wier hulp het onderzoek niet mogelijk was geweest: Ernest van Asseldonk, Piet Beckers, Wil Beeren, John van der Berg, Pauline Bongers, Frans van den Brink, Arno Buskens, Els Jans, Steven en Wouter Jansen, Patrick Lemmens, Chris Mulder, Hein Schutte, Maud van Stekelenburg en Tjeu Vossen.

De begeleiding van het onderzoek vond plaats door Martin Jansen, Leo Kajim, Eric Martejn en Frans Schepers. De karteerders van de Provincie Limburg worden eveneens bedankt voor hun hulp bij het veldwerk en aanvullende gegevens: Jo van der Coelen, Frank Ellenbroek, Boena van Noorden, Marc Schols, Ran Schols, Carlo van Seggelen, Leo Spoomakers, Bart Veenstra, Ludy Verheggen en Dick Visser.

Verder willen wij graag bedanken: Ans van Asseldonk, Theo Boudewijn, Jacques Eekhout, Rienk Noordhuis, Bram bij de Vaate, Hans Waardenburg,

de sluiswachters van de sluis Panheel en al onze vrienden en familie die ons bij nacht en ontij, weer en geen weer hebben bijgestaan.

Literatuur

- Blok, A. & T. Dybbro, 1980. De Blauwe Reiger, Kosmos, Amsterdam.
- Boudewijn, T.J., S. Dirksen, R.G. Mes & W.A. Teunissen, 1988. Aalscholvers in de Dordtse Biesbosch: Broedsucces en foerageerplaatskeus in een vervuild ecosysteem, Bureau Ecoland, Ecoland rapport 88-6, Utrecht.
- Creutz, G., 1983. Der Graureiher, 2e druk, Wittenberg Lutherstadt.
- Eekhout C. & F. Kievits, 1993. Foeragegedrag en broedsucces: De Blauwe Reiger, *Ardea cinerea*, in het Middenlimburgse Maasplassengebied in het broedseizoen 1992, Rijkswaterstaat/RIZA, werkdocument nr. 92.109X en Bureau Waardenburg bv.
- Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg, Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Helmer, W., 1989. Toekomst van een grindrivier, deel 10 Landschapsecologische visie, Consultantschap NMF Limburg, Roermond.
- Marteijn, E.C.L. & R. Noordhuis, 1991. Het voedsel van Aalscholvers in Midden- en Zuid-Limburg, Limburgse Vogels: 2 (3):59-69.
- Owen, D.F., 1955. The food of the Heron, *Ardea cinerea*, in the breeding season. *Ibis* 97: 276-295.
- SOVON, 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels, Arnhem.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse vogels, Arnhem.
- Terink, B.J., 1991. Hair of the West European mammals, Cambridge University Press.

C. Eekhout, Havikstraat 77 bis, 3514 TN Utrecht

F. Kievits, G. Borgesiuslaan 263, 9722 VC Groningen

S. Dirksen, Bureau Waardenburg, Postbus 365, 4100 AJ Culemborg

R. Noordhuis, Rijkswaterstaat/Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA), Postbus 17, 8200 AA Lelystad

Biotoopkeuze van Grasmussen in het Noordlimburgse cultuurgebied

Boena van Noorden

Na de dramatische terugval van het aantal broedende Grasmussen *Sylvia communis* aan het begin van de zeventiger jaren lijkt de stand zich momenteel te herstellen (SOVON, 1991). Onduidelijk is echter of het niveau van de zestiger jaren geëvenaard kan worden, omdat uit die periode geen vergelijkbare indexcijfers bekend zijn. Men heeft hierover twijfels omdat de kwaliteit en kwantiteit van het broedbiotoop in met name het agrarisch

landschap sindsdien verminderd is (SOVON, 1987). Om deze verslechtering van het broedbiotoop een halt te kunnen toeroepen is onder meer inzicht in de biotoopkeuze en de opbouw van een optimaal leefgebied voor deze soort een vereiste.

In dit artikel zullen 87 territoria van de Grasmus in het Noordlimburgse agrarische gebied worden beschreven om iets meer inzicht te krijgen in de minimale eisen die de Grasmus aan zijn leefgebied stelt.

Kenmerk	STR	SLO	AKK	BRA	ONV	GRA	BMR	VER	HWA	RUD	BEB	BOS
Aantal	83	72	63	48	43	43	41	24	16	11	9	3
%	95	83	72	55	49	49	47	28	18	13	10	3

Tabel 1: Overzicht van het aantal aangetroffen biotoopkenmerken bij 87 territoria van de Grasmus in Noordlimburgs cultuurgebied in 1991. Voor afkortingen zie materiaal en methode.

Er is getracht om met een eenvoudig opgezet onderzoek relevante informatie te verzamelen. Door de eenvoud hoeft geen enkele vogelaar zich er van te weerhouden om het hier beschreven onderzoek te herhalen of voor andere soorten uit te voeren. Immers, hoe groter het aantal beschreven territoria des te sterker de algemene zeggingskracht zal zijn.

Materiaal en methode

Tussen 31 mei en 4 juli 1991 werden delen van het buitengebied van de gemeenten Nederweert, Meijel, Helden, Maasbree, Heythuysen, Baarlo en Kessel bezocht in het kader van de "Avifaunakartering Limburg" die wordt uitgevoerd door de Provincie Limburg. In dit deel van het Limburgse cultuurgebied bepalen intensieve varkens- en melkveehouderijen het beeld. Daarnaast treft men vollegrondstuinbouw aan, waarvan aspergeteel een groot deel inneemt. Een gevolg van de intensieve veehouderijen is de teelt van mais, het meest voorkomende gewas op de akkers. Verder worden er aardappelen en suikerbieten geteeld. Het merendeel van de graslanden wordt intensief benut.

Grasmus, liefhebber van braamstruweel (foto: R. Schols)

Tussen zonsopgang tot ongeveer zes uur erna werden zangposten van Grasmussen gelocaliseerd. In een straal van 50 meter rondom de zangpost (= "territorium") werden de volgende twaalf kenmerken genoteerd:

1. aanwezigheid van struiken. Alle houtige gewassen lager dan 1,5 meter zijn als "struik" genoteerd (STR),
2. aanwezigheid van bramen (BRA),
3. aanwezigheid van boomrijen die langs wegen of perceelscheidingen staan. De bomen zijn meestal van gelijke leeftijd en hoogte (BMR),
4. aanwezigheid van een houtwal, bestaande uit houtige gewassen (>1,5 m) in twee of meer rijen. Er komen vaak bomen en struiken voor van verschillende leeftijd (HWA),
5. ligging aan een bosrand (BOS),
6. aanwezigheid van ruderaal terrein: braakliggende gronden, met veel ruigtekruiden (brandnetels, boerenwormkruid, distels e.d.) (RUD),
7. aanwezigheid van onverharde wegen (ONV),
8. aanwezigheid van verharde wegen (VER),
9. aanwezigheid van sloten en greppels (SLO),
10. aanwezigheid van grasland (GRA),
11. aanwezigheid van akkers (AKK),
12. aanwezigheid van bebouwing (BEB).

Voetangels en klemmen

Methodologisch is op de gevolgde onderzoekwijze heel wat af te dingen. Dit is een gevolg van de eenvoud van het onderzoek. Met weinig voorbereiding kan men aan de slag. Dit heeft de aantrekkelijke kant dat door veel mensen informatie verzameld kan worden. De drempel om mee te doen is vergelijkbaar met de meeste SOVON-projecten. Door het beschrijven van de zwakke kanten van de gevolgde methodiek kan men de meeste valkuilen omzeilen of eventuele interessante (voorlopige) conclusies in aanvullend onderzoek toetsen.

Het meest zwakke punt in de gevolgde methodiek is de keuze van een territorium als basis. Je noteert

biotoopkenmerken waarvan je niet weet of die toevallig aanwezig zijn of dat ze expliciet door de desbetreffende territoriumhouder zijn gekozen. Men zou vantevoren willekeurig in het studiegebied proefvlakken van een vaste omvang moeten kiezen. Voor elk proefvlak gaat men dan na welke kenmerken er in welke hoeveelheid aanwezig zijn. Vervolgens kijkt men waar de Grasmussen zich ophouden. Met behulp van statistische technieken is dan na te gaan of bepaalde kenmerken vaker voorkomen binnen de territoria van de Grasmus dan daarbuiten. Met de door mij gevolgde methode kun je bijvoorbeeld tot de conclusie komen dat Grasmussen vaker in grasland dan in akkerland voorkomen. Maar als vervolgens blijkt dat er in het studiegebied meer grasland dan akkerland voorkomt, dan zou het voor de Grasmus wel eens helemaal niet kunnen uitmaken of er nu gras- of akkerland in de omgeving ligt. Een ander nadeel is het feit dat je alleen min of meer positieve kenmerken scoort. Je krijgt onvoldoende zekerheid over zaken die Grasmussen mijden.

Bezwaarlijk is ook de relatief kleine steekproef. Van ongeveer 13% van het totale aantal territoria in het studiegebied is een beschrijving gemaakt. De resultaten zouden meer zeggingskracht hebben als een groter percentage beschreven zou zijn. De onderzochte gebieden zijn wel een goede doorsnede van het cultuurgebied in Noord-Limburg. Als zodanig is hetgeen gevonden is, waarschijnlijk representatief voor een groot deel van Noord-Limburg. Verder is er ook een willekeurige steekproef genomen van de territoria die bekeken werden.

Ondanks deze bezwaren blijken met de gevolgde methode duidelijke tendenzen naar voren te komen die in de literatuur worden bevestigd. Hieruit blijkt dat de methode zeer zeker zijn goede kanten heeft en het toepassen waard is.

Resultaten en discussie

In tabel 1 is voor elk kenmerk aangegeven hoe vaak het bij de 87 territoria is aangetroffen. Hierbij is het meest voorkomende kenmerk links en het minst aangetroffen kenmerk rechts in de tabel geplaatst. In 95% van de beschreven territoria werden struiken (STR) aangetroffen, hetgeen daardoor een van de meest belangrijke voorwaarden is voor de vestiging van een territorium. Dit kenmerk wordt op de voet gevolgd door de aanwezigheid van sloten (SLO) (abundantie 83%). Sloten bieden vaak struiken de gelegenheid zich te vestigen en zich enige tijd te handhaven. Bermen en perceelscheidingen zonder sloot of greppel worden immers gemakkelijker en vaker gemaaid, geploegd, begraasd of anderszins van opslag ontdaan. Uit tabel 2 blijkt dat deze twee kenmerken sterk met elkaar gecorreleerd zijn. In 96% van de gevallen dat in een territorium van de Grasmus een sloot of greppel aanwezig is, blijken er ook struiken voor te komen.

Naast het minder gemakkelijk verwijderen van de struikopslag langs sloten zouden sloten positief voor de Grasmus kunnen zijn ten gevolge het warmere microklimaat van met name op het zuiden geëxponeerde oevers. Dit verhoogt de insektenrijkdom. Grasmussen leven in het broedseizoen

Maasheggengebied bij Afferden, kerngebied voor de Grasmus (foto: B. van Noorden)

Kenmerk

	STR	SLO	AKK	BRA	ONV	GRA	BMR	VER	HWA	RUD	BEB	BOS
STR (n=83)	***											
SLO (n=72)	96	***										
AKK (n=63)	94	79	***									
BRA (n=48)	100	92	83	***								
ONV (n=43)	93	98	88	65	***							
GRA (n=43)	95	81	44	51	47	***						
BMR (n=41)	100	98	78	54	47	56	***					
VER (n=24)	100	83	50	54	4	71	67	***				
HWA (n=16)	94	88	75	63	63	50	0	3	***			
RUD (n=11)	91	36	64	36	36	64	64	18	9	***		
BEB (n=9)	100	78	67	22	11	33	78	33	22	22	***	
BOS (n=3)	100	100	100	100	67	33	0	33	0	0	0	***

Tabel 2: Overzicht van de mate waarin twee biotoopenkenmerken van de Grasmus samen voorkomen, gerelateerd aan het minst talrijke kenmerk (in %). (Zo betekent HWA-VER = "3" : in 3% van de territoria met houtwallen (n=16) komen verharde wegen voor). Voor verklaring afkortingen zie materiaal en methode.

voornamelijk van insecten (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1991). Van Scharenburg *et al.* (1990) vonden een positieve correlatie tussen het voorkomen van de Grasmus en de lengte aan droge watergangen en een negatieve met de lengte aan waterhoudende sloten. Dit komt aardig overeen met deze studie omdat vrijwel geen van de sloten en greppels waar zich Grasmussen bevonden water bevatte. In bijna driekwart van de territoria werd akkerland aangetroffen. Dit zou op een voorkeur van akkers boven grasland (abundantie 49%) kunnen duiden, maar helemaal zeker is dit niet omdat onbekend is in welke oppervlakten akkers en graslanden in het studiegebied voorkomen. Tweemaal werden zingende mannetjes midden in een aardappelveld zingend waargenomen. Hierbij bevonden zich geen struiken in de nabijheid. Het broeden van Grasmussen in landbouwgewassen is in de literatuur eerder beschreven (o.a. Cramp & Brooks, 1992; van Scharenburg *et al.*, 1990).

Ruim de helft van de struwelen bestond uit bramen *Rubus sp.*. Deze struik vormt samen met de Grote brandnetel *Urtica dioica* de meest voorkomende nestelplaats (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1991). De stekels van de bramen bieden bescherming tegen nestpredatoren en bieden bescherming tijdens het foerageren. Bovendien worden de vruchten aan het eind van het broedseizoen gegeten (o.a. Glutz von Blotzheim & Bauer, 1991). De braam floreert vooral dankzij de overvloedige eutrofiëring van de Noordlimburgse bodem. Mogelijk een voor de Grasmus gunstig gevolg van een over het algemeen ten aanzien van het natuurbehoud als negatief

ervaren proces. Bijna de helft (49%) van alle territoria lag langs onverharde wegen (ONV), hetgeen bijna het dubbele is van het aantal territoria in de buurt van verharde wegen. Het lijkt er op dat de omgeving van verharde wegen minder aantrekkelijk is. Dit is aannemelijk omdat de bermen van verharde wegen over het algemeen intensiever onderhouden worden dan die van onverharde wegen. Bovendien is de verkeersintensiteit langs verharde wegen groter en er wordt harder gereden. Ook zijn onverharde wegen waarschijnlijk rijker aan insecten.

Opvallend is dat houtwallen (HWA) vrij laag scoren. In slechts 18% van de gevallen bevindt zich het territorium in of in de omgeving van een houtwal. In de literatuur is beschreven dat de Grasmus aaneengesloten hoogopgaande begroeiing mijdt, zeker als deze niet vergezeld gaat van struikgewas (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1991). Sierdsema (1988) vond minder Grasmussen in houtwallen naarmate er zich meer bos in de omgeving bevond. Het is daarom begrijpelijk dat de correlatie (binnen grasmusterritoria) tussen het voorkomen van houtwallen en struiken (struiklaag) hoog is (tabel 2). In boomrijen (BMR) zijn zelfs geen territoria aangetroffen als er geen struiklaag aanwezig was. Uit de literatuur blijkt dat de hoogste dichtheden van de Grasmus in heggen worden bereikt (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1991). Zodra onderhoud van de heggen achterwege wordt gelaten, beginnen de struiken door te schieten en worden het bomen. De heg krijgt dan het karakter van een houtwal. Visser (1976) konstateerde inderdaad lagere dichtheden

in doorgesloten heggen ten opzichte van goed onderhouden heggen. Er werden nauwelijks territoria nabij bosranden (BOS) gevonden (abundantie 3%).

De Grasmus komt niet vaak in de buurt van bebouwing (BEB) voor. Slechts bij 10% van de territoria bevond zich een boerderij binnen een straal van 50 m van het territorium. Hier lijkt dus een afkeur voor bebouwing te bestaan. Onderzoek van Schotman (1988) bevestigt dit. Hij toonde een negatieve correlatie aan tussen de hoeveelheid bebouwing en de aantallen vogels (waaronder de Grasmus) in houtwallen.

Samenvattend lijken binnen het studiegebied de volgende aspecten voor de vestiging van een grasmusterritorium van belang te zijn:

Gunstig:

- de aanwezigheid van struiken (voornamelijk bramen),
- de aanwezigheid van sloten en/of greppels,
- de aanwezigheid van akkers.

Ongunstig:

- verharde wegen,
- houtwallen en boomrijen zonder struikopslag,
- nabijheid van bebouwing,
- nabijheid van bos.

Met name ten aanzien van de ongunstige componenten dient men een slag om de arm te houden (zie voetangels en klemmen).

Aanbevelingen

Op grond van het bovenstaande kunnen enkele aanbevelingen gedaan worden die er toe kunnen leiden dat de grasmussenpopulatie zich in het agrarisch gebied kan handhaven.

Boena van Noorden, Maassingel 144, 5751 VS Deurne.

Struikgewas in het cultuurgebied zou minder vaak verwijderd of verbrand moeten worden. Bij opschonen van bermen, sloten en greppels zou men bijvoorbeeld niet beide bermen of de sloten over de gehele lengte tegelijkertijd moeten schonen maar dit met tussenpozen van drie tot vijf jaar moeten doen. Het verwijderen van de struiklaag langs bosranden en houtwallen moet voorkomen worden. Het is voor de Grasmus gunstig als houtwallen periodiek (bijv. eens in de 15 jaar) afgezet worden. Ook hier geldt weer dat dit "hapsgewijs" en niet over de volle lengte in één keer moet geschieden. Wegen in het buitengebied dienen niet verhard te worden. Het aanplanten en onderhouden van heggen in het buitengebied is gunstig voor de Grasmus. Uitbreiding van bebouwing in het buitengebied dient niet in open gebied maar nabij bestaande bebouwing te worden gerealiseerd.

Dankwoord

Ran Schols voorzag het manuscript van de nodige op- en aanmerkingen. Fons Aelberts en Jo van der Coelen stelden aanvullende literatuur beschikbaar.

Literatuur

- Cramp, S., & D.J. Brooks, 1992. The Birds of the Western Palearctic. Volume VI, Oxford/New York.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & K.M. Bauer, 1991. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 12/II, Wiesbaden.
- Scharenburg, K. van, J. van 't Hoff, B. Koks & A. van Klinken, 1990. Akkervogels in Groningen. Werkgroep Akkervogels, Haren.
- Schotman, A., 1988. Tussen bos en houtwal: broedvogels in een Twents cultuurlandschap. RIN-rapport 88/37, Leersum.
- Sierdema, H., 1988. Broedvogels en landschapsstructuur in een houtwallandschap bij Steenwijk. RIN-rapport 88/52, Leersum.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
- SOVON, 1991. BMP werpt (rijpe) vruchten af. SOVON-nieuws 4: nr 3 5-8.
- Visser, D., 1976. Het broedbiotop van de Grasmus in de kop van Limburg en aangrenzende Maasheggen. De Mourik 2 (4): 19-23.

De Boomvalk als broedvogel in oostelijk Midden-Limburg

Jan Boeren, Vogelwerkgroep Roerstreek

De Boomvalk *Falco subbuteo* is met 1400-1900 paar in Nederland een vrij schaarse broedvogel (SOVON, 1987) die de voorkeur geeft aan ijle dennenbossen met heidevelden of kapvlaktes, laanbeplantingen, bosranden, rivierdalen en moerasgebieden (Teixeira, 1979). Als nestplaats wordt meestal gebruikt gemaakt van oude kraaienesten. In Limburg is de Boomvalk een vrij zeldzame broedvogel. Schattingen lopen uiteen van 75-115 paar (Schols & Schepers, 1991) tot 140-180 paar (Bijlsma, 1993). Een andere schatting gebaseerd op de gegevens van de Provinciale Avifaunakartering, BSP-materiaal voor Zuid-Limburg (Hustings & Schepers, 1993) en gegevens van de VWG Roerstreek komt uit op een maximaal aantal van ca. 140 paar.

Het is opvallend dat in Limburg in tegenstelling tot veel andere delen van Nederland (SOVON, 1987) sommige biotopen zoals moerassen en heideterreinen worden gemeden of dat er maar zeer sporadisch Boomvalken tot broeden komen. Zo is de Boomvalk in de Groote Peel een schaarse broed-

vogel (met in 1993 slechts één geslaagd broedgeval), die waarschijnlijk zeer sterk in aantal is achteruitgegaan (schriftelijke med. B. van Noorden). Tijdens de Provinciale Avifaunakartering in 1990 werd in de Groote Peel zelfs geen enkel broedgeval van de Boomvalk gevonden (van der Coelen & van Seggelen, 1993). Ook het schaarse voorkomen in de Mariapeel (Schols & Schepers, 1991) is op zijn minst opmerkelijk te noemen. Verder wordt er in Limburg ook maar weinig gebroed op heideterreinen. Op de Hamert komen ieder jaar maar één tot twee paren tot broeden (Kooistra, 1992), en op de Bergerheide kon in de periode 1989-1991 niet meer dan twee maal een mogelijk broedgeval vastgesteld worden (Buys, 1992). Verder vond van Asseldonk (mond. med.) tijdens zes jaar BSP-onderzoek op een groot gedeelte van de Meinweg geen zekere territoria van de Boomvalk. In dit artikel wordt aangegeven in welk biotoop we de Boomvalk in Midden-Limburg wel kunnen aantreffen. Tevens worden de broedresultaten besproken.

De Boomvalk broedt in Midden-Limburg vooral in populierenopstanden en grovedennebossen. Onvolwassen vogel. (foto: R. Schols)

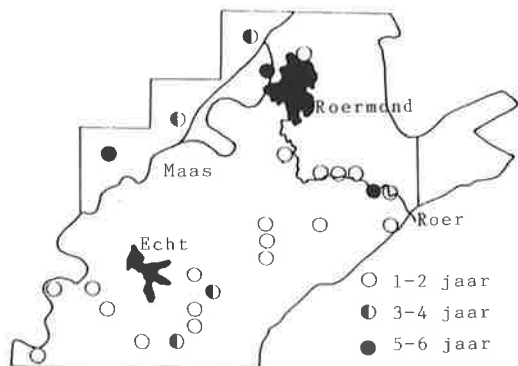
Methode

Ons onderzoeksgebied liep globaal gezien van Echt tot Roermond aan de oostzijde van de Maas; daarnaast werd ook in enkele gebieden aan de westzijde van de Maas naar Boomvalken gezocht. Het totale gebied zonder aaneengesloten bebouwing beslaat ongeveer 15.000 ha (figuur 1). De Meinweg werd niet door ons op Boomvalken onderzocht. De inventarisatie van Boomvalken begon steeds in mei en bestond uit het in de vroege ochtend of in de avondschemering afzoeken van geschikte biotopen. In deze periode zijn Boomvalken vrij opvallende vogels die zich meestal kenbaar maken door hun luidruchtig acrobatische gedrag, zoals het bekende "kiki"-geroep dat in deze tijd veelvuldig ten gehore wordt gebracht. Ieder jaar werd hetzelfde gebied door ons onderzocht op het voorkomen van Boomvalken. Het aantal malen dat een gebied per jaar bezocht werd liep uiteen van 1-2 tot meer dan 5 bezoeken. Als er in mei een boomvalkenterritorium gevonden werd, werden de in het gebied aanwezige kraaienesten nauwkeurig in de gaten gehouden. De in deze periode gevonden nesten werden in juni gecontroleerd op de aanwezigheid van een broedende Boomvalk. Indien het nest niet kon worden gevonden, werd in juli wanneer de Boomvalk jongen heeft het gebied nogmaals gecontroleerd op de aanwezigheid van een nest. Dit nest kan dan echter een flinke afstand verwijderd zijn van de plek waar in het voorjaar balts waargenomen werd. Indien het nest werd gelokaliseerd, werden zo mogelijk de jongen geringd. Aangezien sommige Boomvalken ver van de hoofdstam in soms wankele populieren broeden is dit niet altijd de gemakkelijkste klus. Het broedresultaat werd gemeten aan de hand van het aantal jongen per nest tijdens het ringen. De leeftijdsbepaling gebeurde door schatten en niet door het meten van de vleugellengte wat natuurlijk veel nauwkeuriger zou zijn. Hier dient men vooral rekening mee te houden bij de interpretatie van de gegevens over het begin van de eileg.

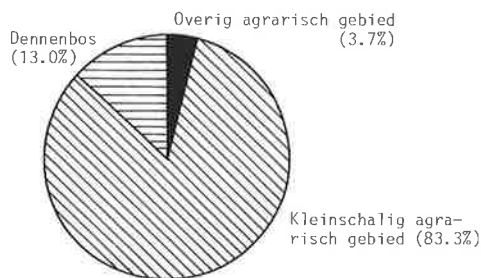
Broedbiotoop

In het onderzoeksgebied is de Boomvalk te vinden in twee totaal verschillende biotopen. Enerzijds wordt gebroed in grove dennenbossen. Deze dennenbossen zijn gelegen in de nabijheid van kapvlaktes of andere open plaatsen. Het nest van de

Boomvalk is altijd aan de randen van deze bossen te vinden. Anderzijds kan men de Boomvalk vinden in kleinschalig vochtig agrarisch gebied, waar populieren zijn aangeplant. Deze aanplantingen kunnen bestaan uit een enkele rij populieren of uit grotere gebieden beplant met populieren (tot ca. 5 ha). Veelal vindt er onder deze populieren beweiding plaats. Dit type landschap kan men vooral vinden in het Roer- en Maasdal. Dit is tevens het favoriete biotoop van de Kramsvogel in het Roerdal (Boeren, 1991). Van het totaal aantal boomvalkenterritoria was dan ook 61% in het Maas- of Roerdal te vinden (figuur 1), terwijl 72% van de territoria in de directe nabijheid van water was gelegen. De gebieden die gemeden worden bestaan hoofdzakelijk uit open landbouwgebieden, of uit aaneengesloten dennenbossen zonder grote kapvlaktes. Van de 54 paren waarvan de nestplaats bekend was, broedden 45 paar in een populier, zeven paar in een Grove den en twee paar in een hoogspanningsmast. In Drenthe broedde meer dan 50% van de Boomvalken in Grove dennen, de populier werd hier helemaal niet als nestboom gebruikt (Bijlsma, 1993). Uitgesplitst naar biotoop bestond 83% van de biotopen in Limburg uit kleinschalig agrarisch gebied terwijl maar 14% van de biotopen uit dennenbos bestond (figuur 2). Omdat de Boomvalk zelf geen nest bouwt worden altijd oude nesten van andere soorten gebruikt. Vooral oude kraaienesten genieten de voorkeur, ook worden kraaienesten gebruikt die in datzelfde jaar bewoond zijn geweest door Zwarte Kraaien. Van de in totaal 54 gevonden nesten was in 53 gevallen de nestbouwer een Zwarte Kraai, een keer werd één Buizerdnest gebruikt. In

Figuur 1: Onderzoeksgebied van de VWG Roerstreek en een overzicht van het aantal jaren dat een kilometerhok werd bezet door een Boomvalk.

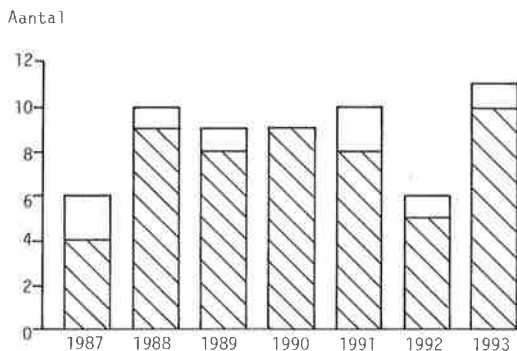

Figuur 2: Biotoopkeuze van de Boomvalk.

drie gevallen werd op een nest gebroed dat een jaar eerder ook door Boomvalken gebruikt was.

Aantallen

In de periode 1986-1993 werden in totaal 64 territoria van de Boomvalk aangetroffen. Van 54 gevallen werd ook het nest gelokaliseerd. Het aantal zekere gevonden territoria varieerde van één in 1986 tot 10 in 1993 (figuur 3). Het lage aantal van 1986 is te wijten aan de onbekendheid met de biotoopvoorkeuze van de Boomvalk in het onderzoeksgebied. De dichtheid in goede jaren ligt rond de 0.07 paar per 100 ha. In vergelijking met andere gebieden in Limburg is deze dichtheid een fractie hoger dan in het Noordelijk Peelgebied (Schols & Schepers, 1991), Zuidelijk Peelgebied (Van der Coelen & Van Seggelen, 1993), de Kop van Limburg (Van Noorden, 1993) en in Midden-Limburg (Van Noorden, 1994). Hier bedraagt de dichtheid respectievelijk 0.03, 0.05, 0.04 en 0.06 paar/100 ha. Dit komt waarschijnlijk doordat ons werkgebied hoofdzakelijk in het stroomgebied van

Figuur 3: Aantal territoria van de Boomvalk in de periode 1987-1993.

(gearceerd: zeker, wit: waarschijnlijk territorium)

de Maas en Roer is gelegen, waardoor het aandeel geschikte biotopen hoger is dan in het noordelijke gedeelte van de provincie. De minder intensieve inventarisatiemethodiek die door de karteerders van de Provincie werd gevolgd speelt hierbij natuurlijk ook een rol (een of twee bezoeken in de geschikte tijd door de Provincie tegenover soms meer dan vijf door VWG De Roerstreek). Verder is het opvallend dat langs de Maas meer nog dan in het Roerdal jarenlang in eenzelfde kilometerhok wordt gebroed (figuur 1). Zo wordt in de Stadsweide in Roermond, een weiland met zeer verspreid staande oude populieren langs de Maas al sinds 1987 jaarlijks gebroed.

Broedresultaten

Van de 54 nesten die in de gehele periode gevonden werden kon van 39 nesten het aantal jongen gecontroleerd worden. Het gemiddeld aantal jongen per nest bedroeg 2.73 (± 0.48). In Drenthe is het gemiddeld aantal jongen evenals op de Veluwe 2.3, op Texel bedroeg het gemiddeld aantal jongen 2.6 (Bijlsma, 1993).

Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen van de totale gevonden populatie, dus succesvolle en niet succesvolle paren, bedroeg 1.70. Aan de hand van de gemiddelde ringdatum waarbij de jongen tussen de twee en drie weken oud zijn, kan men een schatting maken van het legbegin. Bij ons kwam dit gemiddeld uit op 9 juni (± 6 dagen). De uiterste waarden waren 28 mei 1993 en 26 juni 1990. Op de Veluwe begon in de periode 1972-1979 37% van de Boomvalken in de laatste week van mei met de eileg (Bijlsma, 1980). In Drenthe was de gemiddelde datum van de eileg 11 juni (Bijlsma, 1993). Er blijkt hier dus niet uit dat in de zuidelijkere gelegen broedplaatsen eerder met broeden begonnen wordt dan in de noordelijker gelegen gebieden. Van de 95 jongen die in de periode 1986-1993 geringd werden, is maar één terugmelding bekend. Deze had betrekking op een jong dat drie maanden na zijn geboorte 3 km verwijderd van zijn nest tegen een auto was gevlogen.

In totaal werd op 27% van de gevonden nesten geen jongen grootgebracht. Zeven maal kon hiervan de oorzaak achterhaald worden. Twee maal gebeurde dit door agrarische activiteiten (waterkanon en gaskanon), en eenmaal doordat de nestboom werd omgekeapt. In de overige vier gevallen was een fikse storm, waardoor het nest uit de boom waaide, de

oorzaak ervan dat er geen jongen werden grootgebracht.

Dank

De meeste dank gaat uit aan Henk Beckers en Piet Beckers die sinds 1986 bijna alle Boomvalken in ons werkgebied opsporen. Van hun zijn dan ook de gebruikte gegevens afkomstig. Natuurlijk ook dank aan alle klimmers, die de meest acrobatische toeren moesten uithalen om de nesten te bereiken. Verder niet te vergeten Hans Maeghs die altijd bereid was om naar het zuiden af te zakken om juveniele Boomvalken van een ring te voorzien. Tevens wil ik Boena van Noorden en Frans Schepers bedanken voor het becommentariëren van dit artikel.

Literatuur

- Bijlsma R., 1980. De Boomvalk. Utrecht/Antwerpen.
 Bijlsma R., 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Haarlem

J.H.B. Boeren, Raadhuisstraat 24, 6061 EA Posterholt.

- Boeren J., 1990. De Kramsvogel als broedvogel in het Roerdal in 1990. Limburgse Vogels 4: 13-16.
 Buys J., 1992. De broedvogels van de Bergerheide in de periode 1989 tot en met 1991. Limburgse Vogels 3: 30-43.
 Coelen J. van der & C. van Seggelen, 1993. De broedvogels van het Zuidelijk Peelgebied. Avifaunakartering Limburg, Deelgebied II, 1991, Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV, Bureau Landelijk gebied, Maastricht.
 Hustings F. & F. Schepers, 1993. Broedende roofvogels in zuidelijk Limburg in 1986-1990: een bewerking van BSP materiaal. Limburgse Vogels 2: 29-37.
 Kooistra J., 1992. De avifauna van de Hamert, 1988-1991. Limburgse Vogels 3: 69-78.
 Noorden B. van, 1994. De broedvogels van Midden-Limburg. Avifaunakartering Limburg, Deelgebied III, 1992. Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht.
 Schols R. & F. Schepers, 1991. De broedvogels van het Noordelijk Peelgebied, Avifaunakartering Limburg, Deelgebied I, 1990, Provincie Limburg, Hoofdgroep ROV, Bureau Landelijk Gebied, Maastricht.
 SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
 Teixeira R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten in samenwerking met SOVON. 's Grave-land/Amsterdam.

Inventarisatie van de Huiszwaluw in Limburg in 1989-1993

Wilma Hamers & Sandra Holka

De inventarisatie van de Huiszwaluw *Delichon urbica* is een landelijk project dat in 1989 gestart is en gecoördineerd wordt door SOVON.

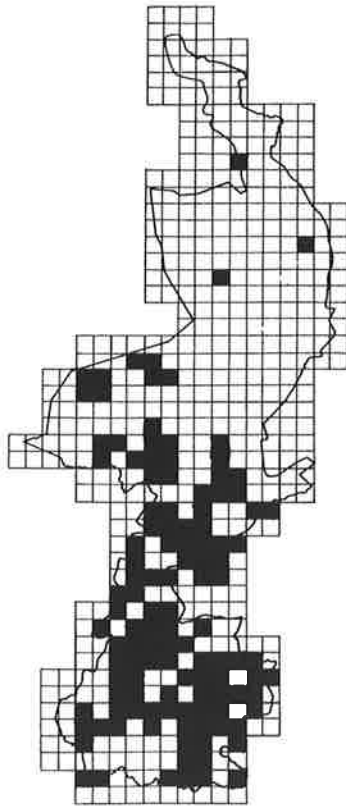
De bedoeling van dit onderzoek is om jaarlijks van exact dezelfde gebieden het aantal bewoonde nesten van de Huiszwaluw te bepalen.

Door deze tellingen gedurende een aantal jaren te herhalen kan jaarlijks met een grote mate van nauwkeurigheid de voor- of achteruitgang van deze soort worden vastgesteld. Om meer duidelijkheid te krijgen over de populatie van de Huiszwaluw in Limburg is in 1989 door leden van de Vogelwacht Limburg het initiatief genomen om, in samenwerking met dhr. Leys van SOVON, de inventarisatie van de Huiszwaluw in Limburg te coördineren. In dit artikel worden de resultaten van de jaren 1989 tot en met 1993 gepresenteerd.

Het is tevens de bedoeling om door middel van dit artikel de tellers duidelijk te maken hoe belangrijk hun werk is voor een goede inventarisatie van de Huiszwaluw en hen te motiveren door te blijven gaan met de tellingen.

Jaar	Aantal nesten	Aantal kwartblokken	Gemiddeld
1989	1.001	31	32.3
1990	1.627	58	28.1
1991	1.799	75	24.0
1992	2.416	96	25.2
1993	1.669	87	19.2

Tabel 1: Aantal Huiszwaluwnesten per kwartblok in Limburg in 1989 tot en met 1993.

Figuur 1: Overzicht van de in Limburg op Huiszwaluwen onderzochte kwartblokken.

Werkwijze

De inventarisatie van de Huiszwaluw gebeurt volgens de richtlijnen van SOVON die er in het kort op neer komen dat er één keer (maar bij voorkeur twee keer) tussen 15 juli en 15 augustus geteld wordt met een voorkeur voor de eerste week van augustus. Bovendien behoren de onderzochte gebieden regelmatig verspreid in Limburg te liggen en voldoende groot te zijn (bij voorkeur kwartblokken). De gegevens van de tellingen worden ingevuld op inventarisatieformulieren van SOVON.

Op deze formulieren wordt o.a. het aantal bewoonde nesten per expositie, het totaal aantal nesten, het bloknummer en de periode van de telling ingevuld.

Resultaten

In 1989 werden 31 kwartblokken onderzocht, in 1990 58, in 1991 75, in 1992 96 en tenslotte in 1993 87 kwartblokken. Er is sinds 1989 een duidelijke toename van het aantal getelde kwartblokken in Limburg, maar er is helaas nog een groot aantal "witte vlekken", vooral in Noord-Limburg. Ook wordt jammer genoeg nog steeds een aantal kwartblokken gedeeltelijk onderzocht. Dit betekent dus een ondertelling en het werkelijke aantal Huiszwaluwen zal in deze kwartblokken waarschijnlijk hoger zijn. In tabel I wordt het aantal huiszwaluwnesten per kwartblok weergegeven. Deze tabel laat een toename zien van het aantal getelde kwart-

De Huiszwaluw kende in de inventarisatieperiode een gestage achteruitgang (foto: A. Zwaga)

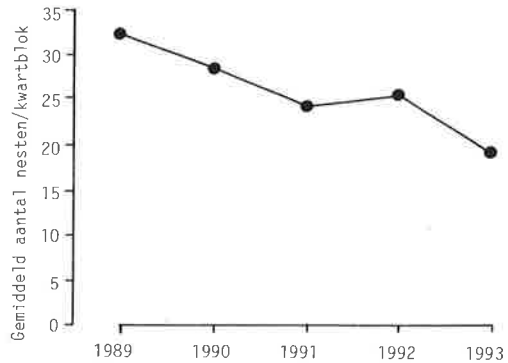
blokken maar helaas ook een duidelijke afname van het aantal huiszwaluwnesten per kwartblok. De geleidelijke afname van het aantal Huiszwaluwnesten per kwartblok is tevens in een grafiek weergegeven (figuur 2). De afname komt overeen met een landelijke trend, die al jaren een gestage afname laat zien. Om een correct beeld te krijgen van de fluctuaties in de broedpopulatie is het van belang dat het onderzoek gecontinueerd wordt. Het is vooral belangrijk dat in dezelfde gebieden een aantal opeenvolgende jaren geteld wordt, waarbij geprobeerd moet worden om de kwartblokken zo volledig mogelijk te inventariseren.

Er wordt zoals reeds vermeld voornamelijk in Zuid-Limburg geteld: 71 kwartblokken in Zuid-Limburg en slechts 16 in Noord-Limburg. De grootste kolonies werden aangetroffen in St. Odiliënberg en in Linne-Herten (Solvay-fabriek!); respectievelijk 52 en 89 nesten.

Aanbevelingen

Uit het onderzoek tot nu toe kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- het is belangrijk om volledige kwartblokken te tellen, is dit niet mogelijk dan moeten ieder jaar dezelfde gebieden onderzocht worden;
- om een volledig beeld te krijgen van de Huiszwaluwpopulatie in geheel Limburg is het van belang dat er meer tellers komen in Noord-Limburg;
- de inventarisatieformulieren (of copieën hiervan) dienen voor 1 oktober naar schrijvers van dit artikel gestuurd te worden, waarna ze doorgestuurd worden naar SOVON;
- in de toekomst meer aandacht schenken aan specifieke en/of grote kolonies.

Figuur 2: Gemiddeld aantal huiszwaluwnesten per kwartblok per jaar.

Dankwoord

Zonder de medewerking van de tellers kon dit artikel natuurlijk niet tot stand komen, wij danken de volgende mensen hartelijk voor het inzenden van de telformulieren: H. Beckers, P. Beckers, J. Beuken, J. Bosch, G. Daemen, K. v. Etten, R. Halink, G. Hamers, J. Hendriks, M. Hendriks, M. Hendrix-Geurts, P. l'Herminez, J. Heijkers, W. Heijnders, M. v. Hoof, W. Houbraken, J. Jansen, M. Lehaen, G. Lenssen, L. v.d. Loo, J. Pelsers, J. Pepels, P. Soons, J. Reneerkens, N. Schaafstra, H. Schaakxs, F. Schepers, A. Speckens-Boonman, F. Thehu/T. de Jong, J. Thehu, R. Theunissen, M. Vandalon, H. Vossen.

Voor meer informatie en telformulieren kunt u terecht bij onderstaande personen.

Literatuur

Leys, H.N.: 1993, SOVON Richtlijnen; Inventarisatie van de Huiszwaluw. Beek-Ubbergen.

W. Hamers, Postbus 5038, 6401 GA Heerlen en S. Holka, Benzenrade 37a, 6419 PH Heerlen

De Oeverzwaluw in Limburg in 1993

Jo Willems

Sinds 1986, het jaar waarin de Oeverzwaluw *Riparia riparia* op de Nationale lijst van karakteristieke en bedreigde vogelsoorten is geplaatst, is de populatie in Nederland elk jaar onderzocht. Met gegevens van de landelijke coördinator van dit onderzoek, H.N. Leys is tabel 1 samengesteld (op basis van

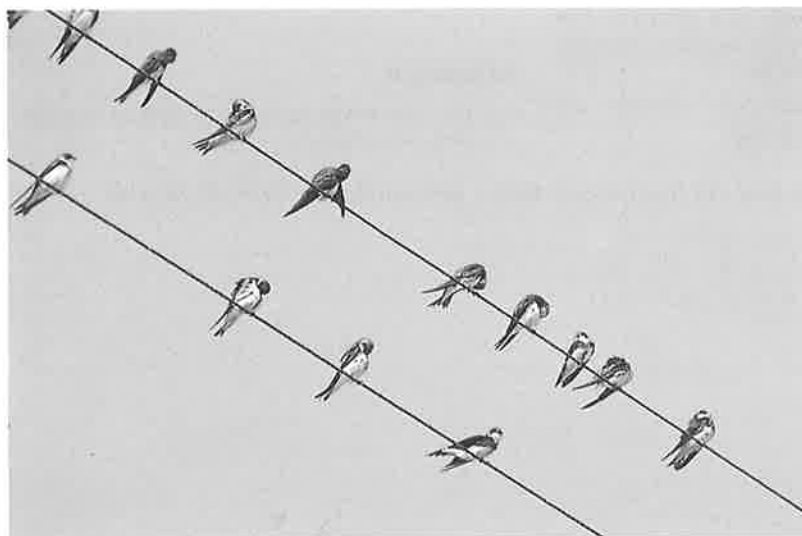
jaaroverzichten uit het Vogeljaar). In 1986 was er een duidelijk dieptepunt en daarna gedurende drie jaar een toename van het aantal broedparen. In die tijd kregen de Oeverzwaluw en de broedgebieden in ons land meer aandacht, zodat de overzichten completer zijn. Maar ook de weersomstandigheden in de Sahellanden (het overwinteringsgebied) verbeterden iets, waardoor de broedpopulatie in Nederland kon stijgen. De tellingen zijn evenwel nooit volledig en het totale aantal broedparen is voor een gedeelte gebaseerd op schattingen.

Dit geldt in het bijzonder voor Limburg in de jaren vanaf 1989. Dit is duidelijk te zien in tabel 2: het aantal getelde atlasblokken en kolonies fluktueert sterk en het aantal geschatte broedparen wijkt af van het aantal getelde broedparen. In deze tabel staan alle bijzonderheden van de Limburgse kolonies vermeld. In tabel 3 is een overzicht van de kolonies in Limburg gepresenteerd (stand van zaken 10 april 1994).

Overigens is in de kunstmatige oeverzwaluwwand in de Schinveldse Bossen niet gebroed. Begin 1993 is droog zand aangebracht en heeft het geheel een natuurlijker aanzicht gekregen. Ook zijn er plannen om de recreatiedruk te verminderen.

Jaar	Nederland	Limburg
1963-1964	ca. 25.000	?
1970-1971	20.000	?
1972	max. 18.000	?
1973	10.000-15.000	?
1974	max. 10.000	?
1979	11.000	?
1986	4.000	380
1987	6.000	1.100
1988	8.000	1.500
1989	11.500	1.750
1990	9.100	1.100
1991	6.500	525
1992	9.440	700
1993	9.350	1.143

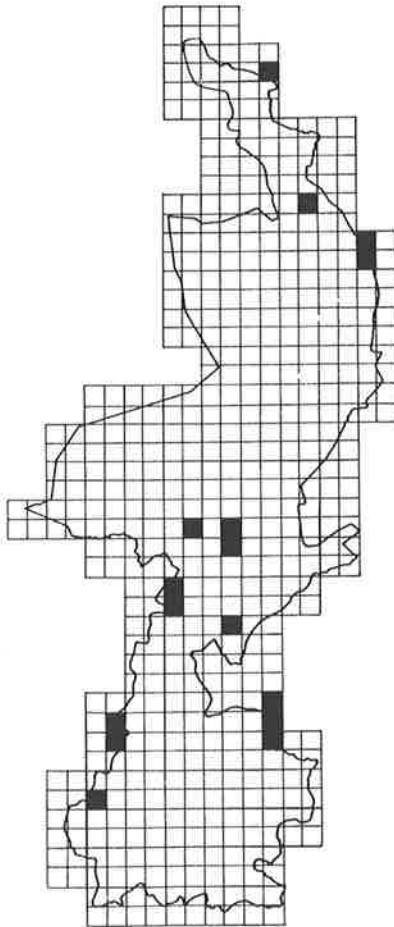
Tabel 1: Geschatte of werkelijke aantal broedparen van de Oeverzwaluw in Nederland en Limburg in de periode 1963-1993 (bron: Leys, diverse jaren).

De inventarisatie van de Oeverzwaluw in Limburg verdient meer inspanning om jaarlijks een compleet beeld te krijgen (foto: F. Schepers)

Jaar	Aantal atlas-blokken	Aantal kolonies	Aantal holen	Gemiddeld aantal holen per kolonie	Aantal broedparen/bewoonde holen	Gemiddeld aantal broedparen per kolonie	Percentage bezetting	Geschat aantal broedparen
1986	6	13	657	51	380	29	58	380
1987	13	24	1324	55	1103	46	83	1103
1988	20	46	1885	41	1511	33	80	1511
1989	4	16	980	61	719	45	73	1750
1990	15	24	?	?	915	38	89	1100
1991	2	3	301	100	104	35	35	525
1992	11	19	786	41	596	31	76	700
1993	12	23	1260	55	1143	50	91	1.143

Tabel 2: Bijzonderheden Limburgse kolonies 1986 tot en met 1993.

Figuur 1: Verspreiding (per kwartblok) van kolonies van de Oeverzwaluw in Limburg in 1993.

Mijn hartelijke dank gaat uit naar de tellers van wie ik gegevens heb ontvangen. Graag ontvang ik eventuele correcties en aanvullingen op tabel 3.

Atlas/km-blok	Plaats/gebied	Aantal holen	Aantal bew. holen
46-24-53	Milsbeek	?	13
52-15-14	Leuken-Bergerheide	?	4
52-15-15	Leuken-Bergerheide	?	84
52-27-21	De Hamert, Wellerlooi	?	36
52-27-52	Arcen	?	98
52-27-53	Arcen	?	24
58-52-15	Tesken, Heel/Panheel	49	30
58-52-15	Tesken, Heel/Panheel	32	20
58-52-15	Tesken, Heel/Panheel	27	12
58-52-15	Tesken/Panheel	90	64
58-53-14	Maas Merum, Roermond	10	10
58-53-54	Montfort, vuilstort	11	8
59-48-13	Grensmaas, Maasband	?	306
59-58-14	Grensmaas, Meers	?	12
60-12-33	Echterweerd, Echt	7	5
60-12-21	Lakerweerd, Ohé en Laak	?	10
60-12-13	Oude Maas, Stevensweert	?	37
60-23-34	Hazelaar, Koningsbosch	274	264
60-44-54	Schinveld	18	15
60-54-24	Brunssum	11	9
60-54-15	Schinveld	1	1
60-54-14	Schinveld	90	70
61-18-52	Grensmaas, Borgharen	?	11
Totaal			1143

Tabel 3: Overzicht van de kolonies in Limburg in 1993 per km-hok (stand per 1 april 1994)

Literatuur

Leys, H.N. (div. jaren). Inventarisaties van de Oeverzwaluw 1986-1993.

Bijzondere waarnemingen

Broedt de Engelse Gele Kwikstaart in Limburg ?

De minst algemene ondersoort van de Gele Kwikstaart *Motacilla flava* die regelmatig in Limburg wordt aangetroffen is de Engelse Gele Kwikstaart *M. f. flavissima*. Vanaf ongeveer 1975, wanneer er beter naar ondersoorten van de Gele kwikstaart in Limburg wordt gekeken, worden er bijna jaarlijks vogels van deze ondersoort in Limburg gezien (zie Ganzevles *et al.*, 1985). Op drie gevallen na (van de ca. 15 in de periode 1975-1982) zijn alle waarnemingen afkomstig uit april.

De ondersoort *flavissima* broedt in Groot-Brittannië en langs de Noordzeekust van continentaal Europa. In Nederland broedt *flavissima* bijna uitsluitend in het kustgebied, met name de bollenvelden (vooral tulpen) zijn in trek. Met een aantal broedparen dat tussen de 200 en 350 ligt, behoort *flavissima* tot de schaarse broedvogels van Nederland (SOVON, 1987). Buiten dit West-Nederlandse verspreidingsgebied wordt in ons land maar een klein aantal broedparen aangetroffen.

Het herkennen van de ondersoorten van de Gele Kwikstaart is in het voorjaar niet moeilijk, althans

Engelse Gele Kwikstaart, mannetje (foto: H. Gebuis)

voor mannetjes. Vrouwtjes zijn moeilijker van *flava* te onderscheiden. In het najaar kan men doorgaans in slechts enkele gevallen *flavissima* van *flava* in het veld onderscheiden. Veel gewone Gele kwikstaarten hebben dan ook een bruin-groene kop.

In tegenstelling tot de oudere waarnemingen in Limburg werden in het voorjaar van 1993 relatief veel late waarnemingen gedaan, zoals uit de volgende lijst blijkt:

Oost-Maarland: een mannetje verbleef in een weiland langs de Maas op 18 april. Dit was vrijwel zeker een doortrekker (P. & J. Wouters, P. Nijskens). *Well*: op 22 april werd een zingend mannetje waargenomen bij het Wellsche Meer, in een aardappelveld (G. Lubbers).

Maasmechelen (B): niet ver verwijderd van de Maas zat hier op 25 april een mannetje op een graanakker (P. & J. Wouters, P. Nijskens, K. Lemmens).

Itteren/Neerharen (B): op 9 mei werd een mannetje (achtervolgd door een Roodkeelpieper) gezien bij Itteren, deze vogel zat in een weiland. Op 22 mei werd mogelijk hetzelfde mannetje aan de andere kant van de Maas bij Neerharen (B) gezien op een aardappelveld (P. & J. Wouters, P. Nijskens, K. Lemmens).

Te Itteren werd op 2 augustus weer een mannetje aangetroffen, nu op een pas gemaaid weiland met vele gewone Gele Kwikstaarten (M. Dolmans, K. Lemmens). In 1992 werd op de exact de zelfde lokatie ook een mannetje gezien, toen werd van 16 tot 28 mei een vogel gezien (op een bietenakker). *Arcen*: op 10 mei werd een ex. (mannetje ?) gezien, biotoop en gedrag onbekend (J.E. Kikkert).

Valkenburg: ten zuiden van Sibbe werd op 27 mei een mannetje op een bietenakker gezien. Een later bezoek leverde geen vogel meer op (K. Lemmens).

Op alle hierboven genoemde locaties werden later in het broedseizoen geen exemplaren meer gezien. Dit wordt mogelijk veroorzaakt door het ontbreken van, of slechts enkele (korte) bezoeken die nadien nog zijn gedaan en de lage trefkans.

Toch is het geval bij Itteren/Neerharen in 1993 verdacht, ook al omdat de vogel begin augustus nog

steeds aanwezig was en het jaar ervoor ook geruime tijd in mei werd gezien. Engelse Gele Kwikstaarten op doortrek worden voornamelijk in april en begin mei gezien. Ook worden doortrekkers niet zo gauw aangetroffen op dan reeds hoge akkergewassen, zoals bij Itteren het geval was; meestal zitten deze vogels op braakterrein, weilanden of andere kale terreinen. Bovenvermelde waarnemingen zijn dan ook op zijn minst opmerkelijk. Zou er van broeden sprake kunnen zijn?

Uit de bollenvelden langs de Hollandse kust, de kern van de broedverspreiding van de Engelse Gele Kwikstaart in ons land, is bekend dat gemengde broedparen tussen *flavissima en flava* vrijwel nooit voorkomen. Gemengde broedgevallen lijken buiten de 'bollenveldpopulaties' meer voor te komen (SOVON, 1986). Wellicht is dit een mogelijkheid die voor het geval bij Itteren/Neerharen eveneens niet moet worden uitgesloten. Grote opmerkzaamheid in de toekomst is dan ook geboden.

Ongetwijfeld zijn er nog meer waarnemingen van Engelse Gele Kwikstaarten in Limburg; mochten deze nog niet zijn doorgegeven dan kunnen deze opgestuurd worden naar het Vogelarchief (met korte beschrijving van de vogel, biotoop en gedrag).

Literatuur

Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen
1985, Vogels in Limburg, Natuurhistorisch Genootschap in
Limburg, Maastricht,
SOVON, 1987, Atlas van de Nederlandse Vogels, Almelo,

Karel Lemmens, *Wilhelminalaan 71,*
6301 GH Valkenburg

Noordse Nachtegaal in De Doort te Echt

Op 24 mei 1993 bevonden Wouter Jansen en schrijver dezes zich vanaf 22.30 uur tot ver na middernacht in het natuurgebied De Doort ten zuiden van Echt om aldaar koorroepende Boompikkermannetjes te tellen. Hierbij werden wij muzikaal begeleid door een tweetal driftig zingende Nachtegale. Een van deze dieren had zijn zangpost in de houtwal tussen de poelen en de Middelsgraaf, de andere zat op ongeveer 50 m afstand voor de bosrand te zingen.

Nachtegale vormen in De Doort niet direkt een rareiteit en onze aandacht bleef dan ook in eerste instantie bij andere zaken. Tijdens een pauze van het Boompikkerkoor viel het echter op dat de eerstgenoemde Nachtegaal niet helemaal 'normaal' klonk. Zijn zang was weliswaar vol en krachtig, maar het kenmerkende crescendo ontbrak volledig en het geheel maakte een rustiger en eenvoudiger totaalindruk. Dit viel direkt en goed te vergelijken met het andere, normaal zingende exemplaar. Een opvallend verschil was het regelmatig in de strofes terugkerende en vrijwel telkens tweemaal herhaalde "schiddiewok". Na een en ander enige tijd beluisterd te hebben, bleef mijn determinatie desondanks steken bij een waarschijnlijk afwijkende zang van de Nachtegaal *Luscinia megarhynchos*.

Thuisgekomen speelde de waarneming van een mogelijke Noordse Nachtegaal *Luscinia luscinia* door mijn gedachten. Wegens een totaal gebrek aan ervaring met deze soort kreeg ik daarover helaas geen direkte zekerheid. Het duurde vervolgens enkele dagen voordat ik een bandopname met de zang van Noordse Nachtegaal kon beluisteren. Toen was het pleit echter snel beslist; zonder de geringste twijfel behoorde 'ons' exemplaar tot deze soort.

Na deze nacht is de Noordse Nachtegaal door mij niet meer waargenomen in De Doort. Opmerkelijk is dat in de nacht van 21/22 mei 1993 nabij Maria Hoop (hemelsbreed op ongeveer 8 km afstand) eveneens een zingende Noordse Nachtegaal aanwezig was (Swinkels, 1993). Dezelfde?

Literatuur

Swinkels, H., (1993): Noordse Nachtegaal te Maria Hoop, mei 1993,
Limburgse Vogels 4 (3): 74-75

Willem Vergoossen, *Hulststraat 20, 6101 MG Echt*

Waarneming van een Dwerggans te Stevensweert

Op 27 januari bevond ik mij in de late namiddag iets ten zuiden van de visvijver de Brandt nabij Stevensweert om de aldaar in de weilanden langs de Maas foeragerende ganzen te kunnen observeren. Ter plekke bevonden zich in één groep: 96 Grauwe ganzen, ongeveer 35 Kolganzen, 12 Brandganzen

en een onvolwassen Roodhalsgans (zie artikel elders in dit nummer). Verder vertoefde er een aantal ontsnapte ganzen, namelijk een Indische Gans, een Canadese Gans en 51 Nijlganzen. Een rechtgeaarde ganzenliefhebber had hier zodoende weinig reden tot klagen. Behalve over het weer dan, want de regen viel gestaag neer en het kostte veel moeite om mijn optische hulpmiddelen (bril, verrekijker en telescoop) enigszins waterdicht te houden.

Na ongeveer een kwartier kwam vanuit het noorden een groepje bestaande uit 20 Grauwe Ganzen en een opvallend kleine "grauwe" gans aangevlogen. Toen deze dieren eenmaal aan de grond waren (op ca. 300 m afstand), begonnen ze onmiddellijk te foerageren. De dwerg in deze groep ontloopte zich vervolgens al snel als een echte Dwerggans *Anser erythropus*. Het formaat was vergelijkbaar met de aanwezige Brandganzen, de vleugels staken duidelijk voorbij de staartpunt uit, de kop was klein en rond en bovenal had het dier een kleine sierlijke snavel. Door de gestage regen, de vrij grote afstand en de voortdurende graasbewegingen lukte het niet om de oogring waar te nemen. Een heikel punt bleef de kol. Deze was vrij beperkt en liep zeker niet door tot voorbij de ogen. Dit laatste wijst mogelijk op een onvolwassen vogel. Immers, in de winter zijn vele jonge Kol- en vooral Dwergganzen alleen te onderscheiden door het ontbreken van de buikstrepen. De kol is er al in oktober.

Ondanks veel spoorwerk in de navolgende dagen is de Dwerggans helaas niet meer teruggevonden. Vanwege de op dat moment buitengewoon hoge aantallen ganzen in het Maasplassengebied - waaronder meer dan 1.000 Kolganzen - leek dat echter ook meer op het zoeken naar de spreekwoordelijke speld in de hooiberg.

Dwergganzen behoren in de provincie Limburg tot de dwaalgasten. Ganzevles *et al.* (1985) vermelden vier waarnemingen, alle uit de zeventiger jaren, en Jansen (1992) voegt daar een geval uit 1991 aan toe. Deze opsomming is daarmee niet compleet. Zo ontdekte ik op 18 januari 1990 een adulte Dwerggans in een groep van tot 300 Rietganzen en maximaal 18 Kolganzen in de Maasuitwaarden bij Maaseik (B). De vogel bleef tot minstens 5 februari 1990 aanwezig en is door vrij veel waarnemers gezien. Deze groep Rietganzen, met daartussen de Dwergganzen, heb ik destijds enkele malen (over Limburgs grondgebied!) in de richting van de Clauscentrale te Maasbracht en eveneens oostelijk in de richting van Maria Hoop (gemeente Echt) zien

vliegen. Vermoedelijk op zoek naar andere foerageergebieden.

Literatuur

- Jansen, J. (1992): Waarneming van een Dwerggans langs de Maas. *Limburgse Vogels* 3 (2): 56-57
Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen (1987): Vogels in Limburg. Publicaties NHG in Limburg 35: 5-15

Willem Vergoossen, Hulststraat 20, 6101 MG Echt

Wederom Koereigers in Limburg

Buiten de waargenomen Koereigers *Bubulcus ibis* die worden vermeld in Ganzevles *et al.* (1985), Boeren (1990) en Nieuwstraten (1993), kan wederom een nieuwe waarneming aan de lijst van deze soort worden toegevoegd.

Op 15 mei 1992 nam ondergetekende twee vogels waar welke korte tijd op enkele weilanden nabij het natuurgebied het Broekhuizerbroek nabij Broekhuizen (Noord-Limburg) zaten. De beide vogels kwamen aangevlogen uit zuidelijke richting. Na ca. 10 minuten te hebben gepleisterd vlogen de vogels verder richting noord. Hierna werden ze niet meer gezien.

Het waren kleine, witte reigertjes met een korte nek en dikke snavel. Beide dieren waren in zomerkleed: ze hadden een rood/oranje snavel, iris en poten. De kruin, borst en rug waren roestbruin getekend. De waarneming is ingediend bij de CDNA en geaccepteerd.

Het leuke aan deze waarneming is, dat deze in een periode valt van een kleine influx van Koereigers in West-Europa. Hierbij werden in Nederland 13 exemplaren gezien, waarvan vier in de Oostvaardersplassen (Van Dongen *et al.*, 1992). In Groot-Britannië verscheen zelfs een groepje van acht exemplaren.

Literatuur

- Boeren, J. 1990. Koereiger te Roermond in september 1990. *Limburgse Vogels* 1 (1): 25-26.
Dongen, R. van, H. Gebuis & P. de Wouw. 1992. Recente meldingen, mei en juni 1992. *Dutch Birding* 14 (4): 153.
Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen (1987): Vogels in Limburg. Publicaties NHG in Limburg 35: 5-15

Nieuwstraten, E., 1993. Koereiger te Bergen, april 1993, Limburgse Vogels 4 (2): 48-49.

Justin Jansen, *Blitterswijckseweg 6, 5871 CE Broekhuizen*

Middelste Bonte Specht te Epen in februari 1994

Op zaterdag 19 februari kwam omstreeks 11.00 uur Frans Schepers langs mijn huis in Epen om te waarschuwen dat de vorig jaar door hem ontdekte Taigaboomkruipers het voorjaar in het hoofd hadden. Omdat mijn vriend Oscar Endtz deze vogelsoort nog nooit had gezien besloten wij samen omstreeks 13.00 uur op de in het Vijlenerbos aangegeven plekken te gaan zoeken. Het was helder maar koud weer en de temperatuur bleef de gehele dag onder nul. Na een uur zoeken zag Oscar een "Bonte" Specht met zwarte lijntjes op zijn buik. Hij waarschuwde mij en na enig speurwerk kregen wij de vogel goed in beeld. Tot onze grote verbazing hadden wij een adulte Middelste Bonte Specht *Dendrocopus medius* in ons vizier. De vogel was rustig aan het foerageren, waarbij zijn aandacht vooral uitging naar een bepaalde boomholte, waar hij voedsel uit haalde. In het uur dat wij de vogel onafgebroken bekeken vielen duidelijk de witte kop en oorstreek, de volledig rode pet, de vuil crèmewitte onderdelen met zwarte verticale lijntjes en de roze anaalstreek op. De vogel maakte geen geluid en roffelde niet. Na dit spannende uur besloten wij even naar huis te gaan om mijn fototoestel te halen en om

Middelste Bonte Specht, mannetje, Boswachterij Vaals, 19 februari 1994 (foto: M. Berlijn)

de vogel op de vogellijn te zetten. Gezien het niet territoriale gedrag leek het ons na enig aarzelen verantwoord de waarneming bekend te maken. Toen wij na twintig minuten wederom op de plek arriveerden bleek de vogel nog steeds aanwezig en slaagden wij erin een zeventiental foto's te maken, waarvan er door onze zenuwen en het bewegen van de vogel, maar vier exemplaren acceptabel zijn.

De volgende dag waren er al vroeg ongeveer vijftig soortenjagende wandelaars in het Vijlenerbos aanwezig, alleen de Middelste Bonte Specht is nooit meer gezien. Mogelijk was het een zwerver vanuit de Duitse bossen waar nog een aantal paartjes broedt (Aachener Wald; Wink, 1987). Volgens een aanwezige boswachter wordt de soort in het Vijlenerbos in de wintermaanden wel meer waargenomen, (?) dus wie weet wat voor geheimen dit bos na deze specht en de Taigaboomkruipers nog meer te bieden heeft. De Middelste Bonte Specht heeft in Nederland voor het laatst in 1973 gebroed en wel in de omgeving van Twickel in Overijssel. Hierna zijn er bij het CDNA tot 1991 maar twee andere waarnemingen bekend te weten een vogel in de winter van 1985/86 te Amelisweerd (Utrecht), en een in juni 1990 te Kaatsheuvel (Noord-Brabant). In Limburg is de soort ongeveer 24 maal waargenomen (Ganzevles *et al.*, 1985). Een topjaar was 1981 toen er vier waarnemingen werden gedaan, allen in Zuid-Limburg tussen 14 februari en 2 mei. Tevens is er een waarneming gedaan op 10 mei 1992 en wel op de Meinweg. Deze waarneming is recent aanvaard door de CDNA.

In de zomermaanden is de soort gemakkelijk te verwarren met jonge Grote Bonte Spechten, deze hebben immers ook een geheel rode pet, maar bij verdere bestudering moeten de andere karakteristieke kenmerken zoals de gestreepte onderdelen en de geheel witte oorsteek uitsluitend kunnen bieden. Waarschijnlijk wordt de soort in Zuid-Limburg wel eens over het hoofd gezien, vanwege de lage dichtheid aan vogelaars in de Zuidlimburgse bossen in de wintermaanden. Mogelijk komt hierin na deze ontdekking verandering.

Literatuur

- Berg, A.B. van den. 1994. Lijst van Nederlandse Vogelsoorten.
 Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, W. Vergoosen & J. Ummels.
 1985. Vogels in Limburg. Reeks 35, afl. 5-15. Maastricht.
 Wink, M. 1987. Die Vögel des Rheinlandes. Band 3. Atlas zur Brutvogelverbreitung. Gesellschaft Rheinischer Ornithologen, Düsseldorf.

Max Berlijn, *Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen.*

Roodhalsganzen in Limburg in de winter van 1993/94

Op 29 december 1993 besloot ik tijdens mijn lunch-pauze een bezoek te brengen aan de Clauscentrale te Maasbracht. Vaak bevinden zich hier in het winterseizoen groepen ganzen. Dit was nu ook het geval en tijdens het doorzoeken van een groep van ongeveer 500 Kol- en Rietganzen viel mijn oog op een onvolwassen Roodhalsgans *Branta ruficollis*. De vogel trok voornamelijk op met acht Brandganzen welke zich ook in de groep bevonden.

In eerste instantie dacht ik met een adult te maken te hebben vanwege de grote dieprode wangvlek, maar bij nadere bestudering bleek de vogel meerdere vage lichte lijntjes op de vleugeldekveren te hebben, hetgeen op een onvolwassen vogel wijst. Een adult heeft immers maar twee scherpe witte lijnen achter op zijn vleugeldekveren.

De volgende dag werd de vogel vroeg in de ochtend nog bij de Clauscentrale gezien door Ton Cuypers, maar verhuisde later op de dag naar een bekende ganzenplek nabij Pol (gemeente Heel en Panheel).

De vogel was tot in ieder geval 16 april in het gebied aanwezig en verbleef in 1994 vooral in de omgeving

Roodhalsgans tussen Kolganzen, de Brandt, Stevensweert, januari 1994 (foto: K. Lemmens)

van Stevensweert, met name bij grindgat De Brandt. Gedurende zijn verblijf trok hij steeds meer op met de aanwezige Brandganzen. Enkele malen werd gezien dat bij opvliegen van deze groep Brandganzen de Roodhalsgans meevloog, terwijl de Kol- en Rietganzen bleven zitten. De vogel was ongeringd en vertoonde geen sporen van gevangenschap.

Begin januari verscheen er in de Peel, in de omgeving van Heusden ook een onvolwassen Roodhalsgans. Deze vogel waarvan eerst gedacht werd dat het dezelfde als van de Clauscentrale was, kreeg rond 15 januari gezelschap van een tweede onvolwassen exemplaar. Deze vogels bevonden zich in een zeer grote groep Kol- en Rietganzen en enkele Brandganzen. Hoogstwaarschijnlijk werd op 13 februari een van deze vogels nabij Pol gezien, tegelijkertijd met de vogel die zich op dat moment bij Stevensweert bevond.

De winter van 1993/94 was zeer goed voor Roodhalsganzen in Nederland. De eerste schattingen zijn dat er zich ongeveer 20 vogels verspreid over Nederland bevonden. Het merendeel betrof onvolwassen vogels.

In Limburg zijn uit het verleden drie waarnemingen van de Roodhalsgans bekend (Ganzevles *et al.*, 1985) te weten:

- augustus 1960 tot 12 april 1961 1 exemplaar te Weert. Gezien de vroege eerste datum kan mijns inziens getwijfeld worden aan de wilde herkomst van deze vogel;
- 26 maart tot en met 1 april 1972 1 exemplaar in de Grootte Peel;
- 14 maart 1978 2 exemplaren te Geleen. Deze vogels bevonden zich tussen wilde eenden in een recreatiegebied in aanleg. Ze waren wel erg schuw.

De Roodhalsgans is een zeldzame soort op de wereld (Del Hoyo *et al.*, 1992). De vogel broedt in Siberië, met name op het Taymyr Schiereiland. De overwinteringsgebieden bevinden zich voornamelijk in Roemenië. De wereldpopulatie wordt op ongeveer 20.000 vogels geschat. De soort is met name sinds 1950 afgenomen. Verondersteld wordt dat één van de redenen is, dat zij vaak in de omgeving van Ruigpootbuiszoden, en Slechtvalken broeden om zichzelf via deze roofvogels te beschermen tegen Poolvossen. Gezien de afname van deze roofvogels worden de jonge vogels waarschijnlijk meer bedreigd.

De vogels in Nederland verschijnen vaak in gezelschap van Brand- of Rotganzen, hetgeen niet zo verwonderlijk is als we weten dat deze soorten op hun trekroute en in hun broedseizoen vaak in de buurt van dit beroemde schiereiland komen.

Bij watervogels moet men uiteraard rekening houden met de kans met een ontsnapte kooivogel te maken te hebben. Gezien het feit dat het om jonge vogels gaat en dat zij zich in gezelschap van grote groepen ganzen bevonden, in een jaar van exceptionele aantallen Roodhalsganzen in Nederland lijkt de kans hierop gering. De vogel van Stevensweert lijkt zich echter door zijn lange en vooral late verblijf toch verdacht te gedragen. Het zou natuurlijk mogelijk zijn dat een wilde vogel zich bij een aantal verwilderde Brandganzen aansluit en hierdoor nog zo laat in het voorjaar aanwezig is.

Ik wil Ton Cuypers en Ran Schols bedanken voor het geven van informatie over het verblijf van de Roodhalsgans in Limburg en de informatie over de oude gevallen.

Literatuur

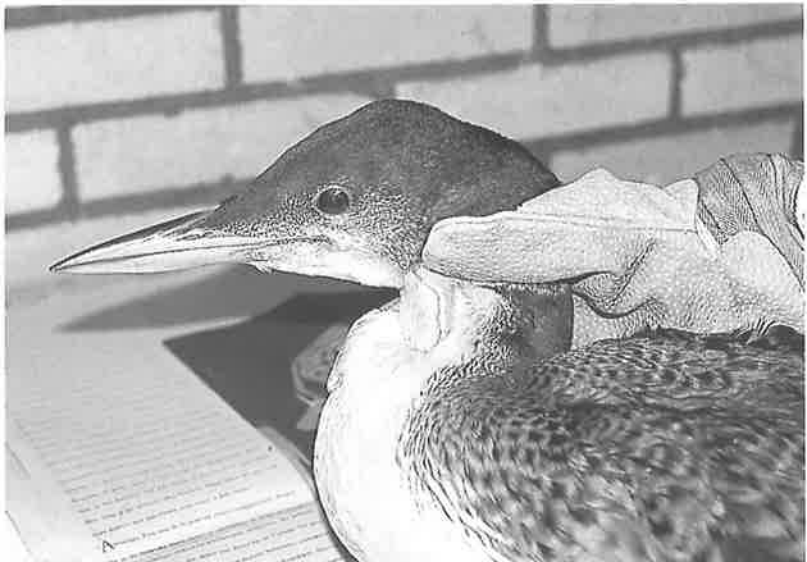
Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, W. Vergoosen & J. Ummels. 1985, Vogels in Limburg. Reeks 35, afl.5-15, Maastricht.
Hoyo, J. del, Elliott, A & J. Sargatal (eds), 1992, Handbook of the Birds of the World, Vol.1, Barcelona.

Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen.

IJsduiker gestrand te Born

Op 18 december 1993, na een periode met zware storm, werd ter hoogte van de autofabriek te Born door voorbijgangers een verzwakte vogel langs de weg aangetroffen en ter verzorging aan het vogelasiel te Beek aangeboden. De vogel werd door ondergetekende, R. Schols en J. Erkens gedetermineerd als een eerste winter IJsduiker *Gavia immer*. Geprobeerd werd de vogel met kleine visjes weer op krachten te brengen. Ondanks deze pogingen was het indrukwekkende dier klaarblijkelijk al te verzwakt, want het stierf helaas enkele dagen later. De IJsduiker is volgens Ganzevles *et al.* (1985) een zeer onregelmatige doortrekker in onze provincie. In de periode 1970-1985 worden negen gevallen genoemd, allen in november, december of januari. Na deze periode is zijn er nog waarnemingen van minimaal drie verschillende dieren bekend:

- 14 december 1985 1 ex. Maas tussen Sambeek en Gennep (J. Schreurs),
- 30 november tot en met 14 december 1986 1 ex. Asseltste Plassen (P. Verbeek en J. Rutten),
- 3 december 1988 tot en met 20 februari 1989 1 juveniel ex. op diverse plassen in Midden-Limburg, o.a. Maaseik, Stevensweert, Asselt en Rijkel. Het betreft minimaal 13 waarnemingen in deze periode, zeer waarschijnlijk steeds betrekking hebbend op hetzelfde dier (diverse waarnemers).

*IJsduiker, 1e winter,
december 1994
(foto: R. Schols)*

Gezien de aard van de waarnemingen kan de status van deze soort beter veranderd worden in onregelmatige wintergast in plaats van doortrekker. Het geval van de winter 1988/89 heeft duidelijk betrekking op een langdurig aanwezige overwinteraar, hetgeen de eerste maal is voor onze provincie.

Frans Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard

Kleine Burgemeester bij Nieuw-Bergen, januari 1994

Op zaterdag 22 januari 1994 was ik vogels aan het kijken tussen Nieuw-Bergen en Well, vlakbij de Maas, Noord-Limburg. Vele Kokmeeuwen en Stormmeeuwen foerageerden hier in een weiland dat erg drassig was door de overstroming, die enkele weken daarvoor had plaatsgevonden.

Om ca. 14.45 uur kreeg ik een in het gras liggende, grotere meeuw in mijn telescoopbeeld, die opviel door de egaal lichtbruine/beige kleur. De vogel liet zich goed bekijken, en werd gedetermineerd als een Kleine Burgemeester *Larus glaucooides* in eerste winterkleed.

Nadat ik het nieuws telefonisch had bekend gemaakt, keerde ik terug naar de betreffende plek, waar ik de vogel foeragerend terugvond. De meeuw maakte een zwakke indruk; de vleugelpunten die voorbij de staart staken waren besmeurd doordat ze soms de grond raakten. Op het achterhoofd was eveneens een vuile plek te zien. Af en toe ving de vogel een regenworm. Opvallend was dat de Kleine Burgemeester bij dreigend gevaar niet mee opvloog met de andere meeuwen. Om ca. 16.30 uur vlogen de Kok- en Stormmeeuwen op, en verdwenen naar het Leukermeer (Bergen), waar ze overnachtten. De Kleine Burgemeester bleef achter, maar sloot zich omstreeks 16.45 uur (toen het begon te schemeren) bij een 20-tal Zilvermeeuwen aan.

De meeuw werd de daaropvolgende dagen steeds

Kleine Burgemeester, 1e winter, verzwakt, Maasuitwaarden Well (foto: R. de Lange)

op en rond dezelfde plek gezien door meerdere vogelaars. Op 25 februari echter was de vogel zo verzwakt dat deze van zeer nabij kon worden gefotografeerd en zelfs opgeraapt (R. de Lange, mond. med.). In de middag van 26 februari werd de vogel ter plaatse dood aangetroffen (M. Berlijn).

De Kleine Burgemeester is in Nederland een zeldzame wintergast, met 33 gevallen in de periode 1980 tot en met 1991 (Van den Berg *et al.*, 1993). Bijna alle gevallen zijn onvolwassen vogels (meestal eerste winterkleed), en worden bijna altijd waargenomen langs de kust, vooral in en bij havens.

De vogel in Noord-Limburg zal indien aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) het vierde geval in het binnenland betreffen, en het eerste (aanvaarde) geval voor Limburg (tabel 1). In Limburg is evenwel meerdere malen melding gemaakt van een Kleine Burgemeester (zie o.a. Rutten & Verbeek, 1989 en Jansen, 1992). Deze gevallen zijn echter nooit bij de CDNA ingediend.

Dankwoord

Dank aan Ronald de Lange en Max Berlijn voor het opsturen van fotomateriaal.

Datum	Aantal	Plaats
5-11 mei 1982	1 ex.	Budel, Noord-Brabant
12 februari-9 maart 1984	1 ex.	Enschede, Overijssel
29 november-25 december 1991	1 ex.	Weurt, Gelderland

Tabel 1: Overzicht van de door de CDNA aanvaarde waarnemingen van Kleine Burgemeesters in het binnenland in Nederland.

Literatuur

- Berg, A. van den, R.A. de By & CDNA. 1993. Rare birds in the Netherlands in 1991. Dutch Birding 15: 145-159.
- Jansen, J. 1992. Waarneming van een Kleine Burgemeester in Limburg. Limburgse Vogels 3: 114-115.
- Rutten, J. & P. Verbeek. 1989. Bijzondere vogelsoorten gedurende de herfst/winter 1988/1989 in het Middenlimburgse plassengebied. Limburgse Vogels, proefnummer november 1989: 15-18.

Patrick Palmen, Lottumseweg 1,
5872 AA Broekhuizen

Vogelwaarnemingen

Aflevering 3, november 1993 tot en met februari 1994

Uit de bovengenoemde maanden werden meer dan 5.000 waarnemingen ontvangen. Het was dan ook lastig om een beknopt overzicht te geven van de ingestuurde gegevens. Het is onvermijdelijk om diverse leuke waarnemingen hier onvermeld te laten. Maar wees gerust, alle gegevens zijn opgenomen in het Vogelarchief Limburg en komen ongetwijfeld een andere keer in een ander verband aan de orde.

De in dit overzicht genoemde waarnemlocaties worden vaak slechts globaal omschreven. We doen

dit omdat we er naar streven om plaatsnamen te gebruiken die voor de meesten herkenbaar zijn. Vaak wordt daarom de dichtsbijzijnde kerkdorpen of andere bekende plaatsen genoemd. Ook kunnen niet bij alle waarnemingen steeds alle medewaarnemers genoemd worden, waarvoor onze excuses.

Verder willen we op deze plaats natuurlijk weer alle waarnemers bedanken voor het insturen van zijn of haar gegevens. Tegelijkertijd vragen we iedereen, die nog (oude of recente) vogelwaarnemingen thuis heeft liggen en deze nog niet heeft doorgegeven, deze zo spoedig mogelijk via de schrijflijsten naar de Werkgroep Vogelarchief te sturen.

Probeer steeds de waarnemlocaties zo precies mogelijk in te vullen, bij voorkeur tot op 100 meter nauwkeurig (zie ook handleiding en mededeling elders in dit nummer).

November

Roodkeelduikers werden in november op drie plaatsen langs de Maas aangetroffen en wel 1 ex. pleisterend te Grathem op 13 november (CUO), een vogel te Thorn van 11 tot en met 22 november (div. waarn.) en 1 ex. te Oost-Maarland, vanaf 2 tot en met 25 november (LEM, GAN). Een flinke concentratie **Futen** zat te Oost-Maarland; 175 ex. op 27 november (WOJ, WOP). Een **Geoorde fuut** verbleef op 17 november te Swalmen (MIE). Veel **Aalscholvers** verbleven weer langs de Maas met

Roodhalsfuut, Maas
Maastricht, februari 1994
(foto: K. Lemmens)

op de 21e een groep van 700 over Bunde (LEM). De gehele periode verbleef er een ongeringde **Ooievaar** in de omgeving van Swalmen (div. waarn.). Deze vogel bevindt zich hier nu al twee jaar. In Midden-Limburg groeide het aantal **Kleine Zwanen** in november gestaag naar 100 exemplaren. Deze bevonden zich in de omgeving van Neer (MIE). Tussen 13 en 27 november vertoefde er een **Rotgans** bij Maasbracht (CUO, PAL, JAE). De grootste groep **Brandganzen** was een groep van 11 exemplaren in de omgeving van Thorn (EVE) op 28 november.

Casarca's doen het ook goed in Limburg, de gehele periode werden groepjes waargenomen tot maximaal 11 exemplaren in de omgeving van Swalmen (div. waarn.). Op 27 november werd een mannetje **Amerikaanse Smient** gezien te Ayen (ALA). De gehele periode bevond er zich een **Eidereend** te Thorn (div. waarn.). In Midden-Limburg werden deze maand in totaal 6 **Grote Zeeëenden** waargenomen (div. waarn.). Een **Middelste zaagbek** bevond zich op 13 november te Horn (CUO). Een opmerkelijk grote groep van maar liefst 21 **Mandarijneenden** verbleef op de 21e bij Eygelshoven (SCA).

Er trokken in november nog drie **Rode vrouwen** over Limburg. De **Zecarend** die op de 28e over Beegden trok kreeg in het vorige nummer van *Limburgse Vogels* al aandacht (EVE, SWI). Twee late **Visarenden** verbleven nog op 2 november te Horn (HEM). Van het **Smelleken** bereikten ons 11 waarnemingen. De **Slechtvalk** was met 4 exemplaren vertegenwoordigd, waarvan uiteraard het paartje te Maasbracht het bekendst is.

In de eerste helft van november trokken er ongeveer 270 **Kraanvogels** over Limburg. Late **Oeverlopers** werden gezien van 24 tot en met 28 november te Smakt en op 24-11 te Venray (ZWE, ALA, BOA). Er bereikten ons vijf waarnemingen van **Geelpootmeeuwen** (div. waarn.). Drie **Grote Mantelmeeuwen** in Limburg (SCW, SCP) tonen aan dat deze soort in aantal toeneemt in onze provincie.

Een **Beflijster** op de 23e en 24e te Weert is zeer bijzonder (HEM). Op 29 november werd een oud nest van een **Buidelmees** gevonden langs het grindgat te Oost-Maarland (GAN). Er bereikte ons negen waarnemingen van **Klapeksters** op de gebruikelijke overwinteringsplekken.

Drie **Russische Kauwtjes** waren in de eerste helft van november bij Oost-Maarland aanwezig (LEM).

Bijzonder zijn twee waarnemingen van de **Raaf**: 1 ex. bij Maria Hoop op de 1e (BRI) en 1 vogel bij de Meinweg op de 3e (BOJ). Van de **Frater** kwamen ons twee waarnemingen ten gehore; 1 overtrekkend te Geleen op de 4e (SCL), en 1 pleisterend te Baarlo op de 12e (SCW). De **IJsgors** deed het goed met 1 ex. te Oost-Maarland op de 2e, een groep van maar liefst 11 ex. overtrekkend aldaar op 3 november (LEM), en 2 ex. trekkend over Griendtsveen op 6 november (ALA).

December

Op 13 december verbleef er een **Roodkeelduiker** te Oost-Maarland (LEM). Op de 17e verscheen er een **Roodhalsfuut** te Wesse (KUR). Een kleine 700 **Kolganzen** vlogen op de 28e over Someren-Eind (NOO) en luidden een ganzenrijke winter in. Hierbij ging het ook nog regelmatig om leuke soorten, zoals een **Rotgans** te Itteren op de 5e met, volgens de waarnemer, verdacht veel kenmerken van een Witbuikrotgans (LEM), en een **Roodhalsgans** vanaf 29 december te Maasbracht (BEL en vele anderen). Een groep van 13 **Casarca's** trok op 5 december over Roermond (ROJ). Het aantal van 750 **Smienten** te Stevensweert op de 19e (CUO) werd tien jaar geleden niet voor mogelijk gehouden. Twee **IJseenden** bevonden zich vanaf de 18e te Linne (div. waarn.), en vanaf 30 december te Heel (DOL, REN). Een nieuwe **Grote Zeeëend** dook op 10 december te Oost-Maarland op (LEM). Een late **Rode Wouw** trok op de 29e over Wesse (SCA). Er bereikten ons drie waarnemingen van pleisterende **Smellekens** (BRI), en het paartje **Slechtvalken** bracht de winter door nabij de Clauscentrale van Maasbracht. Twee **Geelpootmeeuwen** verbleven nog in Limburg, 1 ex. te Maasbracht op de 1e (VRE), en een te Wesse op de 18e (CUO). **Grote Mantelmeeuwen** werden op diverse plaatsen opgemerkt, namelijk bij Baarlo (SCW), Maasbracht (LEM), Stevensweert (SCP), Stein (SCL) en Oost-Maarland (LEM). Een **Zilverplevier** was een interessante gast bij Stevensweert op 12 december (SCP).

Een **Zwarte Roodstaart** te Maastricht (COJ) en een **Roodborsttapuit** te Laar (VOH), beide op 1 december, zijn laat te noemen. Tevens werden een overwinterende **Zwartkop** bij Grathem (HEI) en minimaal 3 overwinterende **Tjiftjaffen** (div. waarn.) gemeld. Er werd nog 1 nieuwe overwinterende **Klapekster** gevonden en wel op 28 december te

Asenray (HOA). Het groepje **Russische Kauwen** van Oost-Maarland groeide aan tot 4 exemplaren op 10 december (LEM).

Januari

Een **Kuifduiker** verbleef op 30 januari op het grindgat bij Oost-Maarland (LEM). De inmiddels bekende **Ooievaar** werd gezien bij Swalmen op de 16e en de 28e (PAL, BOJ) en op de 31e bij Beesel (HEI). Bij Ooijen werden op de 15e nog 25 overvliegende **Kraanvogels** waargenomen (JAE). In totaal werden in januari 22 waarnemingen van **Kleine Zwanen** doorgegeven, voornamelijk afkomstig uit de omgeving van Swalmen met een maximum van 225 ex. op de 6e (KUR) en 102 ex. bij Ayen op 15 januari (PAL). **Wilde Zwanen** (5 waarnemingen) zaten rond Swalmen en Roermond; maximaal 10 ex. op 18 januari (BOJ e.a.). Voor het Middenlimburgse ongekend grote aantallen ganzen pleisterden op de 15 januari bij Swalmen: **Rietgans** 3500 ex. en **Kolgans** 1500 ex. (CUO).- De onvolwassen **Roodhalsgans** hield zich de gehele maand op bij Stevensweert (BEL, CUO, e.a.; zie ook artikel elders in dit nummer). In de buurt van deze zeldzaamheid werd op de 27e ook kortstondig een juveniele **Dwerggans** opgemerkt (VER). De opkomst van **Nijlgans** en **Casarca** lijkt niet te stuiten, de aantallen rond Stevensweert bedroegen resp. maximaal 80 ex. (DOL) en 22 ex. (SCA). Opmerkelijk is een aantal van 40 **Bergeenden** op de 28e bij Swalmen (BOJ). Een mannetje **Krooneend** zat op de 15e bij Ayen (PAL). **Toppereenden** werden opvallend vaak gezien, met maximaal 15 ex. bij Swalmen op de 17e (BOJ, CUO) en 4 ex. op de 14e bij Oost-Maarland (LEM). Bij Wesseem werden een mannetje en 2 vrouwtjes **Eidereenden** waargenomen (CUO). Een **IJseend** was de gehele tijd te zien bij Linne (BOJ, CUO). Bij Roermond werd op 20 februari ook een exemplaar gezien (BOJ). Een mannetje **Middelste Zaagbek** zat van 27 tot 30 januari bij Roosteren (CUO,ROJ). Een **Rode Wouw** werd op de 19 januari gezien te Maasbracht (COW). Pleisterende **Smellekens** werden opgemerkt bij Someren-Eind op de 8e (SEC) en bij Pey op de 21e (BRI). Buiten de **Slechtvalken** bij Maasbracht zat er ook een vogel bij Ohé en Laak op 22 januari (CUO). Bij Brunssum zat op de 11e een **Waterral**. Daar verbleef ook een **Bokje** (QUA). Een winterharde of een heel vroege **Grutto** zat op 29 januari bij Roermond (BOJ). Een **Oeverloper**

overwinterde bij Oost-Maarland (LEM). Bij Wesseem werd op 15 januari een **Geelpootmeeuw** gezien (CUO) en bij Geysteren op de 24e een **Zwartkopmeeuw** (JAE). Een verzwakte 1e winter **Kleine Burgemeester** werd op 22 januari ontdekt langs de Maas bij Ayen, maar moest op de 26e het loodje leggen (PAL e.a.; zie ook artikel elders in dit nummer). Waarnemingen van **Kuifleeuweriken** werden gedaan te Venray op 14 en 26 januari (BOA, ZWE) en bij Weert op 4 januari (LOV). Een groot aantal **Waterpiepers** (50 ex.) werd gedurende de hele maand waargenomen te Itteren (WOJ, WOP). Daarnaast ontvingen we uit deze maand meer dan 20 andere waarnemingen. Een mannetje **Roodborsttapuit** zat op 17 januari bij Reuver (BOC). De overwinterende **Zwartkop** van Grathem verbleef in ieder geval tot en met 5 januari (HEI). **Tijftjaffen** werden opgemerkt bij Maastricht op de 7e (NOO), op de 10e te Stevensweert (KUR) en op 22 januari bij Nieuwstadt (ROJ). Zes **Witkopstaartmezen** zaten bij Vlodrop (BOJ) en twee bij Itteren (WOJ). Er werden nog maar weinig **Klap-eksters** doorgegeven: 1 januari te Someren-Eind (SEC), 2 januari bij Swalmen (ROJ) en op de 22e een exemplaar bij Asenray (HOA). Op 8 januari werden 3 **Taigaboomkruipers** gezien en gehoord bij Vaals (SCP). Twee **Russische Kauwen** waren nog steeds aanwezig bij Eijsden op 3 januari (LEM). Waarnemingen van **Bonte Kraaien** zijn schaars geworden in Limburg, bij Ysselsteyn pleisterde een vogel op 15 januari (ALA). Een **Europese Kanarie** zat op 10 januari bij Venray en op de 16e bij Blerick. Winterwaarnemingen van **IJsgorzen** worden niet vaak gedaan, maar bij Thorn zat toch een vogel op 29 en 30 januari (SCA, REN, e.a.).

Februari

Veel **Futen** zwommen rond bij Stevensweert, met maximaal 281 ex op 24 februari (CUO). De **Roodhalsfuut** van Oost-Maarland bleef nog de gehele periode rondhangen (BEL, LEM). Aan het eind van de maand verplaatste de vogel zich naar Maastricht (COJ, SCL e.a.). Op 11 en 12 februari zat een **Kuifduiker** te Grathem (CUO) en op de 12e ook nog een exemplaar te Baexem (SCA). De **Roodhalsgans** zat nog de hele maand bij Stevensweert (BEL, CUO); op de 12e was er ook nog een waarneming te Heel (CUO). Bij Linne verbleven op de 12e maar liefst 1350 **Smienten** (CUO). Bij Boorseem (B.) werd op de 27 en 28 februari een mannetje

Amerikaanse Wintertaling gezien (LEM, BEL, WOJ). Ook hield zich hier een vrouwtje **Krooneend** op (WOJ). Andere Krooneenden zaten op de 6e te Ohé en Laak (2 man en 2 vrouw, CUO, SCA) en op de 26e (een mannetje) te Oost-Maarland (WOJ). Behalve pleisterende vogels werd vanaf de derde week van februari ook regelmatig overtrekkende groepjes **Pijlstaarten** waargenomen (9 waarnemingen). De **IJseend** zat op de 12e nog steeds te Linne (CUO). Een koppeltje **Grote Zeeëenden** zat van 19 tot en met 21 februari te Oost-Maarland (WOJ, LEM). Mannetjes **Middelste Zaagbekken** werden gezien bij Roosteren op de 15e (CUO) en 2 langsvliegende vogels bij Maastricht (COJ, NOO). De eerste trekkende **Rode Wouwen** werden vanaf de tweede helft van februari gezien: op 17 februari 1 ex. Geleen (SCL), 18 februari 1 ex. Ooijen (JAE) en op 26 februari 2 ex. Tegelen (MAP), 3 ex. Rimborg (POS) en 1 ex. Oost-Maarland (WOJ). Een vroege **Bruine Kiekendief** trok over Rimborg op de 26e (POS). Bij Stevensweert pleisterde op de 26e een **Smelleken** (VRE). **Slechtvalken** werden gemeld van Tegelen (SCW), Ohé en Laak (CUO) en Echt (KUR). Eind februari kwamen reeds flink wat **Kraanvogels** terug: 20 februari 16 ex. Koningsbosch (LAH), 26 februari 50 ex. Maria Hoop (EVE), 495 ex. te Maastricht (COJ), 400 ex. Meerssen (IUL), 536 ex. telpost Geleen (SCL) en minimaal 300 ex. over Puth (MET), op 27 februari 45 ex. over Slenaken (LEU) en op de 28e 100 ex. Valkenburg (LEM). **Bontbekplevieren** pleisterden op de 26e te Itteren (DOL) en bij Oost-Maarland (WOJ). De laatste dagen van februari trokken flinke groepen **Goudplevieren** over (in totaal 162 vogels), deels naar het zuidwesten. Pleisterende vogels zaten vooral in de Peelstreek. Een vroege **Bonte Strandloper** zat op de 12e bij Swalmen (SCA). **Bokjes** werden op de 27e gezien te Boorseem (B) (2 ex.) en te Neerharen (WOJ). De eerste **Grutto** trok op 26 februari langs Thorn en een **Tureluur** trok langs Stevensweert (KUR). De gehele maand verbleef nog steeds de **Oeverloper** te Oost-Maarland. Op de 15e werden twee naar zuid vliegende **Dwergmeeuwen** gezien bij Ool (SCP). Op 19 februari zaten mogelijk dezelfde twee vogels bij Oost-Maarland (WOJ). **Geelpootmeeuwen** werden weer wat vaker gezien, zoals 1 ex. te Baarlo (SCW) en te Itteren (WOJ) en 3 ex. te Oost-Maarland (WOJ). Zeer sensationeel was een mannetje **Middelste Bonte Specht** te Epen op 20 februari (BEL). He-

laas werd de vogel niet meer teruggevonden (zie artikel elders in dit nummer). Pleisterende en trekende **Boomleeuweriken** werden in de gehele provincie gezien vanaf half februari. **Veldleeuweriken** waren ook goed op trek getuige 1325 trekkende en honderden pleisterende vogels tussen 24 en 26 februari op de telpost Geleen (SCL). In februari werd alweer territoriaal gedrag gezien van de **Waterspreeuw** bij Epen (SCP, e.a.). De eerste **Roodborsttapuiten** druppelden binnen vanaf 26 februari. Een **Tjiftjaf** zat op de 11e te Hulsberg en de op 12e bij Oost-Maarland (WOJ), maar vanaf 27 februari werden exemplaren van vele andere plaatsen gemeld. Vanaf begin februari lieten de **Taigaboomkruipers** rond Epen zich weer regelmatig horen (SCP). Nog 1 **Russische Kauw** werd gezien te Oost-Maarland op 5 februari (LEM). **Europese Kanaries** zaten op de 11e te Maastricht (4 ex., COJ) en op de 26e te Oost-Maarland (1 ex., WOJ). Pleisterende **Fraters** zijn zeldzaam, bij Waubach zaten op 28 februari 12 exemplaren. (POS). In het Vijlenerbos werd een groep van maar liefst 80 **Appelvinken** opgemerkt op de 27e (SCP). Op de telpost Geleen werd op 27 februari een trekkende **IJsgors** gehoord (SCL). Vanaf 26 februari zong weer de eerste **Grauwe Gors** bij Itteren (LEM e.a.).

Waarnemerscodes

ALA: H. Alards, BEL: M. Berlijn, BOA: H. van de Borg, BOC: W. Bonten, BOJ: J. Boeren, BRI: F. van den Brink, COJ: J. van der Coelen, COW: W. van der Coelen, CUO: T. Cuypers, DOL: M. Dolmans, EVE: P. Evers, GAN: W. Ganzevles, HEI: J. Heijkers, HEM: P. Hendriks, HOA: R. Hogenes, IUL: Smeets IVN-Ulestraten, JAE: J. Jansen, KUR: G. Kurstjens, LAH: H. Laugs, LEM: K. Lemmens, LEU: J. Leunissen, LOV: T. Loven, MIE: G. van Mierlo, MET: J. Mertens, NOO: B. van Noorden, PAL: P. Palmen, POS: J. Pöschkens, QUA: J. Quaedackers, REN: N. Reneerkens, ROJ: J. Roemen, SCA: N. Schaafstra, SCL: R. Schols, SCP: F. Schepers, SCW: W. Scheres, SEC: C. van Seggelen, SWI: H. Swinkels, VER: W. Vergoossen, VOH: H. Vossen, VRE: J. Vreken, WOJ: J. Wouters, WOP: P. Wouters, ZWE: E. van de Zwet.

*Ran Schols, Karel Lemmens, Max Berlijn,
Werkgroep Vogelarchief,
p/a. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg,
Postbus 882, 6200 AW Maastricht.*

Oproepen en mededelingen

Het Vogelarchief Limburg; een tussenstand

Sinds de introductie van de schrijflijst voor het nieuwe Vogelarchief Limburg van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap en de Vogelwacht Limburg is het storm gelopen met ingestuurde waarnemingen. Het project kent letterlijk een vliegende start.

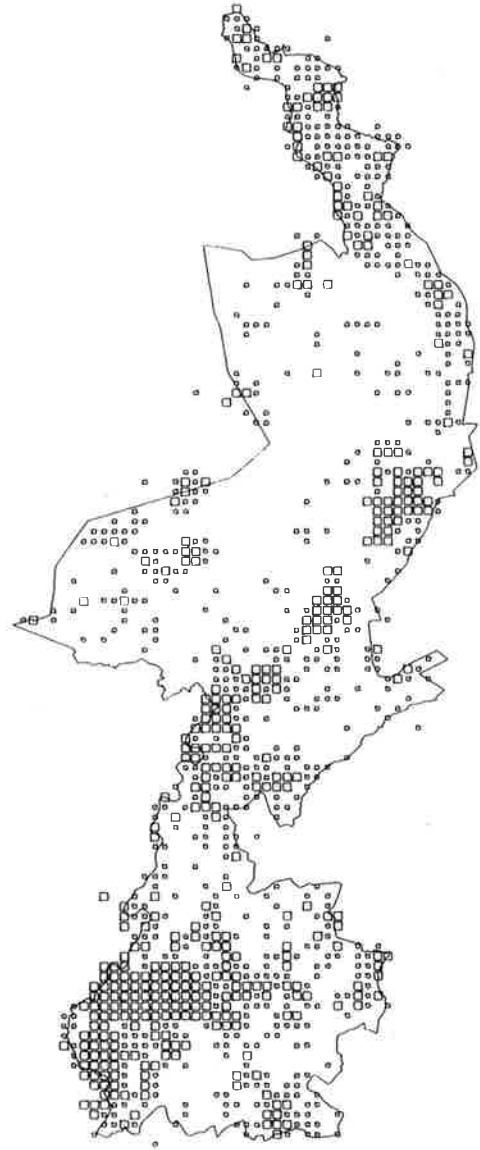
Het gaat nu al om vele honderden formulieren. De meeste gegevens zijn dankzij de inspanningen van Manon Maas ook reeds in de computer ingevoerd. Op dit moment zijn maar liefst 14.637 waarnemingen verwerkt. Een dergelijk groot aantal in zo'n korte tijd geeft moed voor de toekomst. In figuur 1 wordt de spreiding weergegeven van de reeds ingevoerde waarnemingen. Te zien is dat al uit een flink gedeelte van Limburg waarnemingen zijn binnengekomen. Het gebied ten westen van de Maas blijft welliswaar wat achter, maar hopelijk is dit slechts een tijdelijke zaak.

Verheugend is het feit dat enkele mensen de moeite hebben genomen om ook nog niet eerder doorgegeven vogelwaarnemingen van vele jaren geleden op formulier te zetten. Wat ons betreft een zeer aanbevelenswaardige klus. Het is immers doodzonde als al die oude gegevens nooit meer het daglicht zullen zien. Denk dus vooral niet dat uw oude waarnemingen waardeloos zijn; het tegendeel is juist het geval. Verheugend is verder dat nogal wat mensen hun waarnemingen qua plaatsaanduiding zeer gedetailleerd doorgeven, namelijk tot op 100 meter nauwkeurig (dit kan vrij eenvoudig door middel van de Amersfoortcoördinaten, maar hierover later meer). Dergelijke gedetailleerde waarnemingen zijn verreweg het meest bruikbaar en we willen iedereen vriendelijk doch dringend vragen voortaan zoveel mogelijk waarnemingen op deze manier door te geven. Toegegeven het kost wat meer tijd, maar de gegevens zijn hierdoor ten behoeve van vogel- en gebiedsbescherming en studiedoeleinden vele malen beter te gebruiken.

Op deze plaats willen we graag alle waarnemers bedanken voor hun vele gegevens.

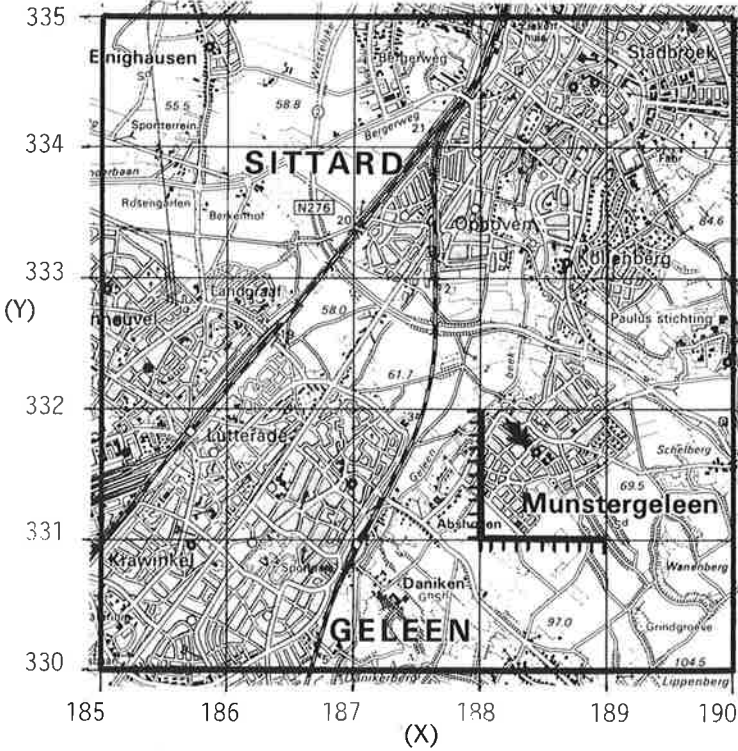
Zoals gezegd, het project loopt nu een paar maanden. Het is dan ook goed om even stil te staan bij een aantal probleempunten waarmee de Werkgroep Vogelarchief tijdens het verwerken van de gege-

vens regelmatig te maken heeft gekregen. Wij denken overigens dat de meeste foutjes niet nodig zijn als de handleiding (nogmaals) zorgvuldig van voor tot achter wordt doorgenomen.

Figuur 1. Overzicht van het aantal binnengekomen en ingevoerde vogelwaarnemingen per kilometerhok. Klein hokje: 1-4 waarnemingen, groot hok: 5 en meer waarnemingen.

Amersfoortcoördinaten

Kerk Munstergeleen:
 - kilometer: 188/331
 - kilometer: 188,4/331,6

Hoknummers

Kerk Munstergeleen:
 - uurhok: 60-42
 - km-hok: 60-42-44
 - kwartblok: 60-42-4

Figuur 2. Uitleg van de plaatsaanduiding door middel van hoknummers (uurhok, kwartblok, kilometerhok) en Amersfoortcoördinaten (kilometer, 100m.).

De volgende punten behoeven aandacht:

- 1) als men waarnemingen gezamenlijk doet, bijvoorbeeld als men in een groepje op pad is geweest, is het belangrijk dat er onderling afgesproken wordt wie de waarneming via de schrijflijst instuurt. Alleen zo kan voorkomen worden dat waarnemingen meer dan één keer bij ons binnenkomen, zoals nu helaas regelmatig gebeurt;
- 2) van zeldzame soorten wordt een beschrijving van de waarneming gevraagd. Zeldzaamheden zijn nu eenmaal per definitie zeer bijzonder en in een aantal gevallen ook uiterst moeilijk te determineren. Een nadere beschrijving is daarom niet alleen informatief en ter documentatie maar in sommige gevallen ook ter bestudering of beoordeling van de determinatie, nu en in de toekomst. We streven naar een zo betrouwbaar mogelijk archief, waarin zeldzame gevallen zo goed mogelijk zijn gedocumenteerd. De soorten waarvan nadere beschrijvingen verwacht worden zijn opgesomd in bijlage B van de handleiding;
- 3) het noteren van de juiste plaatsaanduiding in de eerste kolom (Km-hok of coördinaten) en de kolom "Kwartblok" is voor sommige mensen een probleem.

Belangrijk is dat de eerste kolom van de schrijflijst ("Kilometerhok of Coördinaten") altijd wordt ingevuld, waarbij bij alle waarnemingen de plaatsaanduiding minimaal tot op de kilometer nauwkeurig en bij voorkeur zelfs tot op 100 meter nauwkeurig dient te gebeuren. Bij zogenaamde BSP-nb soorten (zie bijlage A van de handleiding) dient daarnaast in de kolom "Kwartblok" ook het kwartbloknummer aangegeven te worden (sommige mensen geven nooit het kwartbloknummer door, anderen geven bij alle soorten alleen of altijd het kwartbloknummer door).

Om het opzoeken en omschrijven van de juiste hoknummers of Amersfoortcoördinaten nogmaals uit de doeken te doen wordt hieronder een gedeelte van de uitleg uit de handleiding weergegeven, samen met een duidelijker afgedrukt kaartje (figuur 2).

a) Plaatsaanduiding tot op kilometer nauwkeurig

Aanduiding van de waarneemplaats tot op een

kilometer nauwkeurig kan op twee manieren, namelijk door middel van 1) een kilometerhoknummer en 2) zogenaamde Amersfoortcoördinaten:

1. Kilometerhoknummering. Het kilometerhoknummer is op te zoeken in de "Inventarisatieatlas voor flora en fauna" van Staatbosbeheer en op de, bij het Natuurhistorisch Genootschap verkrijgbare, Inventarisatiekaart (1:100.000).

Limburgse kilometerhoknummers bestaan altijd uit 6 cijfers. De eerste 4 cijfers worden gevormd door het bekende Uurhok- of SOVON-hoknummer (5x5 km) dat direct is af te lezen van de kaart. De laatste twee cijfers (het eigenlijke kilometerhokcijfer) wordt verkregen door het 5x5 km-hok verder op te delen in (25) kilometerhokken en deze op een bepaalde manier van linksboven naar rechtsonder te nummeren, via een reeks van 11 t/m. 15, 21 t/m. 25, 31 t/m. 35, 41 t/m. 45 en 51 t/m. 55 (zie figuur 2, hoknummers).

Voorbeeld: de kerk van Munstergeleen ligt in kilometerhok 60.42.44, de kerk van Ospel ligt in kilometerhok 58.21.33 en de kerk van Afferden ligt in kilometerhok 46.44.54.

2. Coördinaten. Het kilometerhok kan (ook) worden aangegeven door gebruik te maken van het zogenaamde Amersfoortcoördinatenstelsel. Het zijn denkbeeldige verticale en horizontale lijnen, die per kilometer over ons land zijn gelegd door de Rijksdriehoekmeting. Deze lijnen (coördinaten) zijn op vrijwel alle topografische kaarten te vinden zoals de Grote Provincieatlas, Limburg (schaal 1:25.000), de Grote Topografische Atlas in kleur; deel 4, Zuid-Nederland (1:50.000), de losse topografische bladen (1:10.000, 1:25.000 en 1:50.000), de "Inventarisatieatlas voor flora en fauna van Staatsbosbeheer (1:80.000) en de bij het Natuurhistorisch Genootschap verkrijgbare Inventarisatiekaart (1:100.000).

Het kilometerhok wordt aangegeven door de X- en de Y-coördinaat van de **linkerbenedenhoek** van het hok (zie figuur 2, Amersfoortcoördinaten). Daarbij wordt eerst de verticale lijn (X-coördinaat) en daarna de horizontale lijn (Y-coördinaat) afgelezen aan de rand van de kaart.

Voorbeeld: de kerk van Munstergeleen ligt in in het kilometerhok met als verticale coördinaat 188 en als horizontale coördinaat 331, te noteren als 188/331, de kerk van Ospel tot op een kilometer nauwkeurig wordt omschreven met de coördinaten 182/367 en de kerk van Afferden met de coördinaten

198/405 (ter controle: het eerste getal is altijd lager dan het tweede).

b) Nauwkeurigheid tot op 100 meter

Wil men de waarnemingen nauwkeuriger aanduiden, dan kan dit alleen met behulp van de Amersfoortcoördinaten. De plaatsbepaling tot op 100 meter nauwkeurig wordt aangegeven met een decimaal getal (van 0 tot 9) achter de eerder genoemde (kilometer)coördinaten. Net als bij een kilometerhok omschrijft men het "100 m-hok" met de coördinaten van de linkerbenedenhoek van het hokje. Het getal "achter de komma" kan bepaald worden door het kilometerlijnstuk van de horizontale en verticale lijn verder te verdelen in 10 stukjes van 100 meter (zie figuur 2, Amersfoortcoördinaten). Dit kan vrij eenvoudig met behulp van een lineaal of met een doorzichtig "ruitjesvel" dat over het kilometerhok kan worden gelegd (let op kaart-schaal!). Voorbeeld: de kerk van Munstergeleen tot op 100 meter nauwkeurig ligt in het 100m-hokje met als verticale coördinaat 188,4 en als horizontale coördinaat 331,6, te noteren als 188,4 / 331,6 (zie figuur 2, Amersfoortcoördinaten), de kerk van Ospel op 100 meter nauwkeurig wordt omschreven met de coördinaten 182,6/ 367,7 en de kerk van Afferden met de coördinaten 198,1/405,2.

c) Kwartblok

Alleen bij de zogenaamde BSP-nb soorten van SOVON (bijlage A in de handleiding) dient naast het reeds ingevulde "Km-hok of Coördinaten" (zie A en B) ook het kwartbloknummer te worden vermeld. Kwartblokken zijn hokken van 2.5 bij 2.5 kilometer. De Limburgse kwartbloknummers bestaan altijd uit 5 cijfers. De eerste 4 cijfers worden gevormd door het bekende Uurhok- of SOVON-hoknummer (5x5 km) dat direct is af te lezen van de kaart. Het laatste cijfer (het eigenlijke kwartblok-cijfer) wordt verkregen door het 5x5 km-hok verder op te delen in 4 kwartblokken en van linksboven naar rechtsonder te nummeren van 1 tot 4 (zie figuur 2, hoknummers).

Voorbeeld: de kerk van Munstergeleen ligt in kwartblok 60.42.4, de kerk van Ospel in kwartblok 58.21.2 en de kerk van Afferden in het kwartblok 46.44.4. Op de Inventarisatiekaart welke bij het Natuurhistorisch Genootschap verkrijgbaar is zijn de kwart-

blokgrenzen reeds aangegeven door middel van stippellijnen.

*Werkgroep Vogelarchief, R. Schols,
p/a. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg,
Postbus 882, 6200 AW Maastricht*

Oproep waarnemingen Taigaboomkruipers in Zuid-Limburg

In 1993 werd in de Boswachterij Vaals in het uiterste zuidoosten van Limburg een kleine broedpopulatie van de Taigaboomkruiper *Certhia familiaris* ontdekt.

Het betreft een nieuwe broedvogelsoort voor Nederland (Schepers, in prep.); tevens gaat het om de niet eerder in ons land vastgestelde Middeneuropese ondersoort *macrodactyla*.

Inmiddels in het voorkomen van deze soort in dit gebied onder een groter wordend aantal vogelaars bekend geworden. Aangezien in 1994 eveneens door ondergetekende het betreffende gebied systematisch op deze soort wordt onderzocht (per 1 mei zijn reeds ca. 25 territoria vastgesteld), zijn aanvullende waarnemingen van Taigaboomkruipers, of waarnemingen van deze soort elders in (Zuid)-Limburg, bijzonder welkom. Getracht wordt de populatieontwikkeling zo goed mogelijk te volgen. Iedereen die het gebied bezoekt of in de omgeving, dan wel elders in Limburg of in het aangrenzende gebied met België en/of Duitsland waarnemingen van deze soort verricht, wordt vriendelijk verzocht deze op de volgende manier aan ondergetekende door te geven:

- plaats en datum (plaats van waarneming s.v.p. intekenen op topografisch kaartje of m.b.v. Amersfoortcoördinaten),
- aantal waargenomen exemplaren,
- degelijke beschrijving van de vogel(s): verenkleed (kop, boven- en onderdelen, vleugel, staart en naakte delen),
- geluid: beschrijving zang en roep, evt. zangimitaties met Boomkruiper,
- gedrag: balts, nestindicaties, eventuele nestvondsten, uitgevlogen jongen etc.,
- naam, adres en telefoonnummer van de waarnemer(s).

De gegevens zullen worden gebruikt voor een in 1994/95 te publiceren overzicht over het voorkomen van deze soort in dit gebied. Waarnemers die meldingen insturen worden alvast bedankt. Doorgegeven waarnemingen worden tevens opgenomen in het Vogelarchief Limburg.

Frans Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard

Eenmalige actie voor abonnees op Limburgse Vogels: wordt lid van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg!

Limburgse Vogels wordt, zoals bekend, vanaf het jaar 1994 uitgegeven door het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Deze vereniging heeft natuurstudie hoog (of beter: het hoogst) in haar vaandel. Met bijna 1.100 leden is zij de grootste en tevens de oudste provinciale natuurvereniging in ons land.

Velen zullen van 'het Genootschap' gehoord hebben, of er misschien lid van zijn.

Maar wat bleek uit de statistieken? Slechts ongeveer 70 van de bijna 400 abonnees van *Limburgse Vogels* zijn lid van 'onze' vereniging!

Het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap, dat nu volledig (financieel) verantwoordelijk is voor de uitgave van *Limburgse Vogels*, vindt dat veel te weinig.

Het vogelblad is nu een centrale activiteit van de Vogelstudiegroep, en gezien de inspanningen die het Genootschap verricht, zou meer leden te rechtvaardigen zijn.

Daarom wordt er in 1994 een **éénmalige actie** gehouden voor hen die wèl een abonnement hebben op *Limburgse Vogels*, maar nog géén lid zijn van het Genootschap. Deze eenmalige actie geschiedt als volgt. Abonnees van *Limburgse Vogels* die lid willen worden van het Genootschap kunnen dit met deze actie voor maar *f* 27,50!

Zij ontvangen hiervoor met de verzending van dit voorjaarsnummer een voorbedrukte girobetaalkaart. Normaal kost een lidmaatschap van het Genootschap *f* 37,50 per jaar, dus dat is een unieke korting van maar liefst *f* 10,-!

In totaal heeft u dus voor maar *f* 50,- (want niet-NHG leden hadden immers al *f* 22,50 voor een abonnement op *Limburgse Vogels* betaald) zowel een lidmaatschap van het Natuurhistorisch Genootschap als een abonnement op *Limburgse Vogels*! Let wel, deze actie geldt alleen voor 1994!

En wat ontvangt u voor dit lidmaatschap? Twaalf nummers van het zeer lezenswaardige *Natuurhistorisch Maandblad*, boordevol informatie over de Limburgse natuur. Trouwens, welke vogelaar kijkt alleen maar naar vogels? Hoeveel mensen zijn er niet die ook geïnteresseerd zijn in zoogdieren, amfibieën, planten en noem maar op? Het Maandblad bevat veel lezenswaardige artikelen over deze onderwerpen. Overigens, alle berichten van en over de Vogelstudiegroep zullen voortaan alleen nog maar in het maandblad verschijnen.

Kortom, u kunt dus niet meer zonder het maandblad! Het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap hoopt met deze eenmalige actie veel actieve vogelaars in Limburg (en daarbuiten) over de streep te halen om lid te worden van de vereniging. Het komt de natuurstudie in het algemeen, en daarmee de natuur in onze provincie, zeer zeker ten goede. Dus: onderteken de girobetaalkaart vandaag nog en post hem meteen!

Ton Lenders, voorzitter Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Recent verschenen

De broedvogels van Midden-Limburg. Avifaunakartering Limburg, deelgebied III, 1992.

Door B. van Noorden, 1994. Provincie Limburg, Hoofdgroep Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, Maastricht.

In januari 1994 is bij de Provincie Limburg het derde rapport in de reeks "Avifaunakartering Limburg" verschenen. Na rapportages over het Noordelijk en Zuidelijk Peelgebied wordt in dit rapport een beeld van de broedvogelbevolking in Midden-Limburg geschetst. Het studiegebied omvat de gemeenten Weert, Nederweert, Stramproy, Hunsel, Heythuysen, Thorn, Heel en Panheel, Haelen, Roggel en Neer, Swalmen, Beesel, Belfeld, Tegelen en Venlo. In tegenstelling tot de twee voorafgaande rapporten in de reeks worden niet alle soorten afzonderlijk be-

sproken. Per habitattypen worden de meest kenmerkende soorten behandeld en worden de kerngebieden voor de soortgroepen behorend bij de onderscheiden habitattypen weergegeven. Nieuw in dit rapport is de gebiedsgerichte ingang. Per gemeente wordt een karakteristiek van de belangrijkste vogelgebieden geschetst. Verrassende resultaten van het in 1992 onderzochte gebied zijn onder andere een flinke populatie Roodborsttapuiten in agrarisch gebied bij Weert en Nederweert, drie territoria van de Duinpieper bij de Boshoverheide, vier territoria van de Grauwe Gors in het Maasdal bij Buggenum en een broedgeval van de Slechtvalk.

Het rapport is te bestellen bij de Bibliotheek van de Provincie Limburg (043-897382). De prijs bedraagt f 6,- exclusief verzendkosten.

SOVON in de regio

Even voorstellen: twee nieuwe districtskoördinatoren

Vanaf 1 januari 1994 hebben wij de scheidende districtskoördinatoren in het Limburgse, Ernest van Asseldonk (district 17) en Frans Schepers (district 18), opgevolgd. Wij hopen het vruchtbare werk van onze voorgangers voort te zetten en waar mogelijk verder uit te breiden.

De nieuwe aanpak van het SOVON-broedvogelonderzoek is gericht op een gebiedsdekkende inventarisatie van kolonievogels (in Limburg vooral Roek, Oeverzwaluw, Kokmeeuw en Blauwe Reiger) en zeldzame soorten (zoals Grote Gele Kwikstaart en Ortolaan). Daarnaast gaat speciale aandacht uit naar monitoring (jaarlijkse karteringen) van bovengenoemde groepen en 63 schaarse soorten in belangrijke natuurgebieden (o.a. wetlands). Denk hierbij onder meer aan de Peelgebieden, de Noordlimburgse heiden, het Meinweggebied, de

Middenlimburgse Maasplassen en de Zuidlimburgse beekdalen (Geul en Gulp). Wij zullen ons de komende jaren inzetten om samen met alle fanatieke tellers het broedvogelmeenet in stand te houden en uit te breiden. Een van onze speerpunten is het enthousiasmeren van nieuwe -vooral jongetellers. Komend najaar zal een gezamenlijke Limburgse nieuwsbrief verschijnen met een flitsend overzicht van de resultaten van 1994. Dat kan alleen wanneer iedere teller zijn of haar gegevens **vóór 1 oktober 1994** inlevert. Binnenkort zullen nieuwe invulformulieren t.b.v. kolonievogels enerzijds en zeldzame/ schaarse soorten anderzijds aan alle tellers worden toegezonden. Voor de kolonievogels wordt gevraagd om een kaartje met de ligging van de kolonies bij te voegen. Voor alle duidelijkheid: losse meldingen van interessante broedvogels kunnen op de bekende jaar kaarten worden ingevuld. Rest ons niets anders dan iedereen veel succes toe te wensen met het broedvogelonderzoek!

DC-District 17: Raymond Pahlplatz, Berkenstraat 24, 6031 XB Nederweert (tel. 04951-25405)

DC-District 18: Gijs Kurstjens, Kap. Goossensstr. 16, 6101 CZ Echt (tel. 04754-87678)

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogel Monitoring Project (BMP)

SOVON, t.a.v. A.J. van Dijk, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Bijzondere Soorten Project (BSP)

District Noord-Limburg:
Raymond Pahlplatz, Berkenstraat 24
6031 XB Nederweert, Tel. 04951-25405
District Zuid-Limburg:
G. Kurstjens, Kapelaan Goossenstraat 16,
6101 CZ Echt, Tel. 04754-87678
of: Antwoordnummer 2505,
6573 ZH Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Punt Transect Tellingen (PTT)

SOVON, t.a.v. W. Hagemeijer (adres: zie boven).

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg:
T. Cuypers, Wilhelminalaan 26,
6107 AK Stevensweert. Tel. 04755-1579.

Bekentellingen Zuid-Limburg

F. Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard.
Tel. 046-528863.

Dwaalgasten en zeldzaamheden (DBA/CDNA)

Inlichtingen, contactpersoon:
M. Berlijn, Wilhelminastraat 9,
6285 AS Epen, Vaals. Tel. 04455-2511

Werkgroep Vogelarchief

Waarnemingen insturen naar:
Natuurhistorisch Genootschap,
Werkgroep Vogelarchief,
Postbus 882, 6200 AW Maastricht
Informatie: R. Schols, Dr. Nolenslaan 85-I,
6136 GK Sittard. 046-527892

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciale coördinator: H. Gillissen, Schuttendaal 23, 6228 KC Maastricht. Tel. 043-619597.

Coördinator Noord-Limburg: M. Schols, Zellersacker 13-08, 6546 HD Nijmegen. Tel. 080-785444.
Coördinator Midden-Limburg: J. Leunissen, p/a. Stichting IKL, Postbus 154, 6040 AD Roermond. Tel. 04750-31200.

Coördinator Zuid-Limburg: F. Blezer, p/a. Stichting IKL, Postbus 154, 6040 AD Roermond. Tel. 04750-31200.

Oeverzwaluw

Coördinator Limburg:
J. Willems, Bellenkampweg 57, 6438 KE Oirsbeek.
Tel. 04492-2607.

Huiszwaluw

Coördinatoren Limburg:
W. Hamers & S. Holka, Postbus 5038,
6401 GA Heerlen. Tel. 045-216615.

Boerenzwaluw en Gierzwaluw

SOVON, t.a.v. M. Bakker (adres: zie boven).

Ortolaan

Boena van Noorden, Maassingel 144,
5751 VS Deurne. Tel. 04930-20189.

Roek

Kolonietellingen:
J. Ummels, Essendijk 15, 6243 BH Geulle.
Tel. 043-645606.

Aalscholver

Slaapplaatstellingen:
F. Schepers (adres: zie boven).

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 5, nummer 1, mei 1994

Artikelen

- 1 Foeragegedrag en broedsucces van de Blauwe Reiger in het Middenlimburgse Maasplassengebied (*Pien Eekhout, Frédérique Kievits, Sjoerd Dirksen en Ruurd Noordhuis*)
- 7 Biotoopkeuze van Grasmussen in het Noordlimburgse cultuurgebied (*Boena van Noorden*)
- 12 De Boomvalk als broedvogel in oostelijk Midden-Limburg (*Jan Boeren*)
- 15 Inventarisatie van de Huiszwaluw in Limburg in 1989-1993 (*Wilma Hamers & Sandra Holka*)
- 18 De Oeverwaluw in Limburg in 1993 (*Jo Willems*)

Bijzondere waarnemingen

- 20 Broedt de Engelse Gele Kwikstaart in Limburg? (*Karel Lemmens*)
- 21 Noordse Nachtegaal in De Doort te Echt (*Willem Vergoossen*)
- 21 Waarneming van een Dwerggans te Stevensweert (*Willem Vergoossen*)
- 22 Wederom Koereigers in Limburg (*Justin Jansen*)
- 23 Middelste Bonte Specht te Epen in februari 1994 (*Max Berlijn*)
- 24 Roodhalsganzen in Limburg in de winter van 1993/94 (*Max Berlijn*)
- 25 IJsdruiker gestrand te Born (*Frans Schepers*)
- 26 Kleine Burgemeester bij Nieuw-Bergen, januari 1994 (*Patrick Palmen*)

Vogelwaarnemingen

- 27 Aflevering 3, november 1993 tot en met februari 1994 (*Ran Schols, Karel Lemmens & Max Berlijn*)

Oproepen en mededelingen

- 31 Nieuws over het Vogelarchief Limburg (*Ran Schols*)
- 34 Oproep waarnemingen Taigaboomkruiper in Zuid-Limburg (*Frans Schepers*)
- 35 Wordt lid van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg ! (*Ton Lenders*)

Recent verschenen

- 36 De broedvogels van Midden-Limburg, 1992

SOVON in de regio

- 36 Even voorstellen: twee nieuwe districtscoördinatoren